

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри БОБД

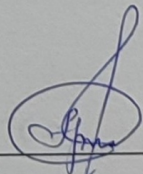
канд. екон. наук, доцент Адамовська В.С.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

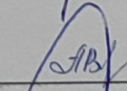
до кваліфікаційної (бакалаврської) роботи
за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування»

на тему: «Управління національною безпекою країни»

Виконав студент групи ПУА-20 Артамонова В.С.

/ /

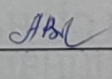
Керівник: к.е.н., доцент Адамовська В.С.

/ /

Нормоконтролер: д.е.н., професор Іщенко М.І.

/ _____ /

Завідувач кафедри, к.е.н., доцент Адамовська В.С.

/ /

Кривий Ріг

2024 р.

Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ООПУА

канд. екон. наук, доцент Адамівська В.С.

В.С.

« 24 » 02 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу здобувача вищої освіти

Артамонової Вероніки Сергіївни.

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Управління національною безпекою країни»

керівник роботи Адамівська В.С., к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджено наказом по КНУ від «22» лютого 2024 року № 176 с

2. Строк подання студентом роботи: 10 червня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: Інформаційну базу склали нормативно-правові акти щодо формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки України, а також наукові напрацювання учених в означеній сфері.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити:

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

5. Перелік графічного матеріалу 10 таблиць, 24 рисунки.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Адамовська В.С., зав. каф.	AA 18.04	JA 20.04
Розділ 2	Адамовська В.С., зав. каф.	AA 25.05	JA 03.06

7. Календарний план:

№ з/п	Етапи роботи	Термін виконання	Позначка про виконання
1	Співбесіда зі здобувачем вищої освіти за тематикою роботи, видача переліку рекомендованої нормативної, інструктивної бази та учбової літератури	22.02.2024	виконано
2	Збір матеріалів до кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	26.02.2024- 11.03.2024	виконано
3	Групування та аналіз зібраного матеріалу, уточнення завдань кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	14.03.2024- 16.04.2024	виконано
4	Підготовка I розділу кваліфікаційної (бакалаврської) роботи та подання його керівнику	18.04.2024- 20.05.2024	виконано
5	Підготовка II розділу кваліфікаційної (бакалаврської) роботи та подання його керівнику	25.05.2024- 03.06.2024	виконано
6	Підготовка вступної частини	03.06.2024	виконано
7	Перевірка роботи керівником та доопрацювання роботи	05.06.2024	виконано
8	Отримання відгуку керівника	06.06.2024	виконано
9	Попередній захист роботи	07.06.2024	виконано
10	Захист роботи в ЕК	06.2024	виконано

Дата видачі завдання «22» лютого 2024 р.

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)

Артамонова В.С.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

к.е.н., доцент Адамовська В.С.

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу на тему:
«Управління національною безпекою країни»

60 сторінок, 10 таблиць, 24 рисунки, 78 джерел, 1 додаток

Мета дослідження – дослідити сучасний стан державного управління у сфері національної безпеки України.

Завдання дослідження: розглянути сутність поняття «національна безпека»; висвітлити категоріально-понятійний апарат питання державної політики у сфері нацбезпеки; проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють питання національної безпеки; вивчити досвід зарубіжних країн щодо формування державної політики національної безпеки; провести стратегічний аналіз безпекового середовища України; виробити шляхи удосконалення державного регулювання сфери безпеки України.

Об'єкт дослідження: управління національною безпекою.

Предмет дослідження: сучасний стан та тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері національної безпеки України.

Результати дослідження: розглянуто сутність національної безпеки як економічної категорії; проаналізовано нормативно-правові акти публічного управління та адміністрування в Україні у напрямку забезпечення національної безпеки; проведено критичний аналіз наукових праць з питань механізмів співробітництва України в контексті національної безпеки; досліджено сучасний стан та тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері національної безпеки України; проаналізовано зарубіжний досвід щодо формування державної політики національної безпеки країн; здійснено моніторинг механізмів державного управління у сфері співробітництва України в контексті національної безпеки; вироблено шляхи підвищення рівня національної безпеки України шляхом реформування сектору безпеки й оборони.

Ключові слова: НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ЗАГРОЗИ, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, СТАНДАРТИ, СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ, РЕФОРМИ, ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ, ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ, ПОТЕНЦІАЛ.

	Стор.
ЗАВДАННЯ НА РОБОТУ.....	2
РЕФЕРАТ.....	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	6
ВСТУП.....	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ	9
1.1 Сутність національної безпеки як економічної категорії.....	9
1.2 Аналіз нормативно-правових актів публічного управління та адміністрування в Україні у напрямку забезпечення національної безпеки...	20
1.3 Критичний аналіз наукових праць з питань механізмів співробітництва України в контексті національної безпеки.....	27
2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	31
2.1 Аналіз зарубіжного досвіду щодо формування державної політики національної безпеки країн.....	31
2.2 Моніторинг механізмів державного управління у сфері співробітництва України в контексті національної безпеки.....	39
2.3 Шляхи підвищення рівня національної безпеки України шляхом реформування сектору безпеки й оборони.....	48
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	61

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

1. грн. – гривні;
2. див. – дивіться;
3. дод. – додаток;
4. ДП – державна політика;
5. ЄС – Європейський Союз;
6. ЗУ – Закон України;
7. ЗСУ – Збройні сили України;
8. КМУ – Кабінет міністрів України;
9. КУ – Конституція України;
10. МОУ – Міністерство оборони України;
11. од. – одиниці;
12. ОСР – оператор систем розподілу;
13. НАТО – (North Atlantic Treaty Organisation) – Організація Північноатлантичного договору – міжнародна організація;
14. р. – рік;
15. рр. – роки;
16. рис. – рисунок;
17. с. – сторінка;
18. ст. – стаття;
19. табл. – таблиця;
20. тис. – тисяча.

ВСТУП

Активна робота по розбудові співпраці та налагодженню зв'язків з євроатлантичними інституціями розпочалися після того, як Україна стала незалежною державою. Сьогодні ж, коли саме Україна є центром усіх подій у світі щодо захисту національних інтересів, у сфері зовнішньої політики держави утверджується формування сталих відносин та співробітництва з європейськими країнами та особливо з НАТО. Така політика направлена на забезпечення колективної безпеки як запоруки збереження миру.

За теперішніх умов, в яких знаходиться українська держава, при повномасштабній війні та вторгнення з боку РФ, велику роль у забезпеченні національної безпеки України відіграє співробітництво з НАТО. Така тісна співпраця та допомога з боку країн-партнерів безпосередньо відбивається на ефективності управління національною безпекою країни через безпосередню військову, фінансову допомогу та реформуванні сектору безпеки й оборони України відповідно до стандартів НАТО. Таке реформування та відповідність стандартам організації щодо зміцнення обороноздатності держави є необхідною умовою для повноправного членства в НАТО.

Серед зарубіжних та вітчизняних науковців, які присвятили свої роботи дослідженню теми національної безпеки, а також висвітленню питання входження України до НАТО, можна відзначити Волтерса, Холлінга, Чендлера, Власюка О. [1; 2], Білоуса В.Т., Полторака С. [3], Кобзара О.Ф., Новицького Г.В., Червякової О. [4], Павленка В. і Фролова В. [5] та інших. Однак, у даних дослідженнях національна безпека розглядалася в цілому, при цьому, недостатньо уваги приділено удосконаленню інструментарію, механізмів державного управління у сфері національної безпеки, реформування сектору безпеки та оборони України та співробітництва з НАТО. Тому актуальним залишається питання управління національною безпекою України.

Завданням роботи є:

- розглянути сутність національної безпеки як економічної категорії;

- проаналізувати нормативно-правові акти публічного управління та адміністрування в Україні у напрямку забезпечення національної безпеки;
- провести критичний аналіз наукових праць з питань механізмів співробітництва України в контексті національної безпеки;
- дослідити сучасний стан та тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері національної безпеки України;
- проаналізувати зарубіжний досвід щодо формування державної політики національної безпеки країн;
- здійснити моніторинг механізмів державного управління у сфері співробітництва України в контексті національної безпеки;
- виробити шляхи підвищення рівня національної безпеки України шляхом реформування сектору безпеки й оборони.

Об'єкт дослідження: управління національною безпекою України.

Предмет дослідження: сучасний стан та тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері національної безпеки України.

У роботі було використано наступні методи дослідження: аналіз, індукція та дедукція, порівняння, метод Делфі, моніторинг, прогнозування, моделювання.

Дослідження виконано на основі нормативно-законодавчих документів у сфері національної безпеки України, даних експертного опитування щодо аналізу загроз національній безпеці, статей, монографій тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

1.1 Сутність національної безпеки як економічної категорії

Реформа державного управління розпочалася ще до початку повномасштабного вторгнення РФ, однак, за період воєнного стану відбулися колосальні зміни у сфері національної безпеки України, зумовлені також розгортанням євроатлантичної інтеграції.

Розгляд питання щодо сутності поняття «національна безпека» слід розпочати з вивчення такої категорії, як «безпека» держави, яка можлива за умови налагодженої та організованої діяльності усієї системи органів держави з відповідними повноваженнями та відповідністю стратегічним цілям країни та суспільного розвитку.

Важливими науковими категоріями наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних політологів, теоретиків, практиків, публічних службовців завжди були такі категорії, як «безпека», «державна безпека» у всіх їхніх проявах (державної, національної, демографічної, інформаційної, економічної та ін.).

Саме поняття «безпека» є базовим при вивченні та дослідженні усіх інших категорій, таких як, наприклад, «національна безпека». Так, у науковій літературі зустрічаються два методологічні підходи до визначення сутності безпеки (рис. 1.1):

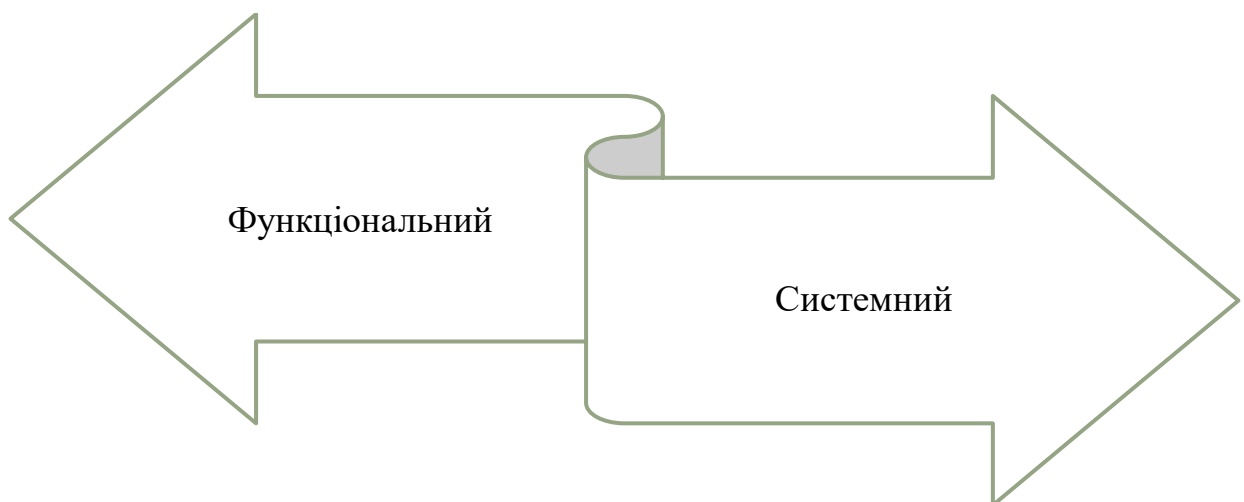

Рис. 1.1 – Підходи до визначення сутності поняття «безпека» [6]

При функціональному підході безпека розглядається як відсутність можливих загроз усілякого роду, тобто робиться акцент на основні суті даної категорії, на діяльності, що формує умови максимально безпечного середовища та життєдіяльності держави і його суспільства. При цьому, не особливо акцентується увага на системі захисту від можливих зовнішніх та внутрішніх загроз. Тому виходячи зі змісту даного поняття, саме перший метод є найбільш логічним, адже в його основу закладено функціональний підхід при динамічному розгляді та еволюції трактування поняття «безпека» [6].

Системний підхід включає розгляд безпеки як цілісної системи з безліччю взаємопов'язаних складових, які працюють злагоджено та системно задля забезпечення нормального розвитку суспільства, захищеності від небезпек.

Зародження такого поняття як «безпека» відбулося ще за давніх часів, коли були зафіксовані перші спроби формулювання розуміння сутності даної категорії. За часів стародавнього світу видатним філософом Платоном безпека проектувалася саме на людину, тобто розумілася, як відсутність для неї небезпеки або будь-якого зла чи шкоди [7]. У свою чергу, такий філософ як Аристотель звернув увагу на впливі та загрозі державного устрою на соціальну стабільність [6].

Більш глибоке трактування поняття «безпека» було запропоновано філософом Гоббсом та Локком у XVII-XVIII століттях і пояснювалося як стан спокою та відсутність реальної фізичної чи моральної небезпеки, безпека народу, безпека держави [6; 8].

Варто також звернути увагу на цікаве наукове дослідження, які І. Кант проводив у своїх дослідженнях. Він був першим, хто виокремив зовнішню та внутрішню безпеку держави та громадянського суспільства. І. Кант також відзначив важливість взаємовідносин між державами, взаємозалежність, яка виникає між безпекою держави та міжнародної спільноти. Світ у цілому розглядався як цілісна єдина система та надійна база для безпеки [9].

Вважаємо, що дане твердження є вірним, адже, особливості становлення, розвитку тієї чи іншої країни світу визначають саме особливості, які забезпечує

безпека держави відповідно до стратегічних цілей (рис. 1.2):

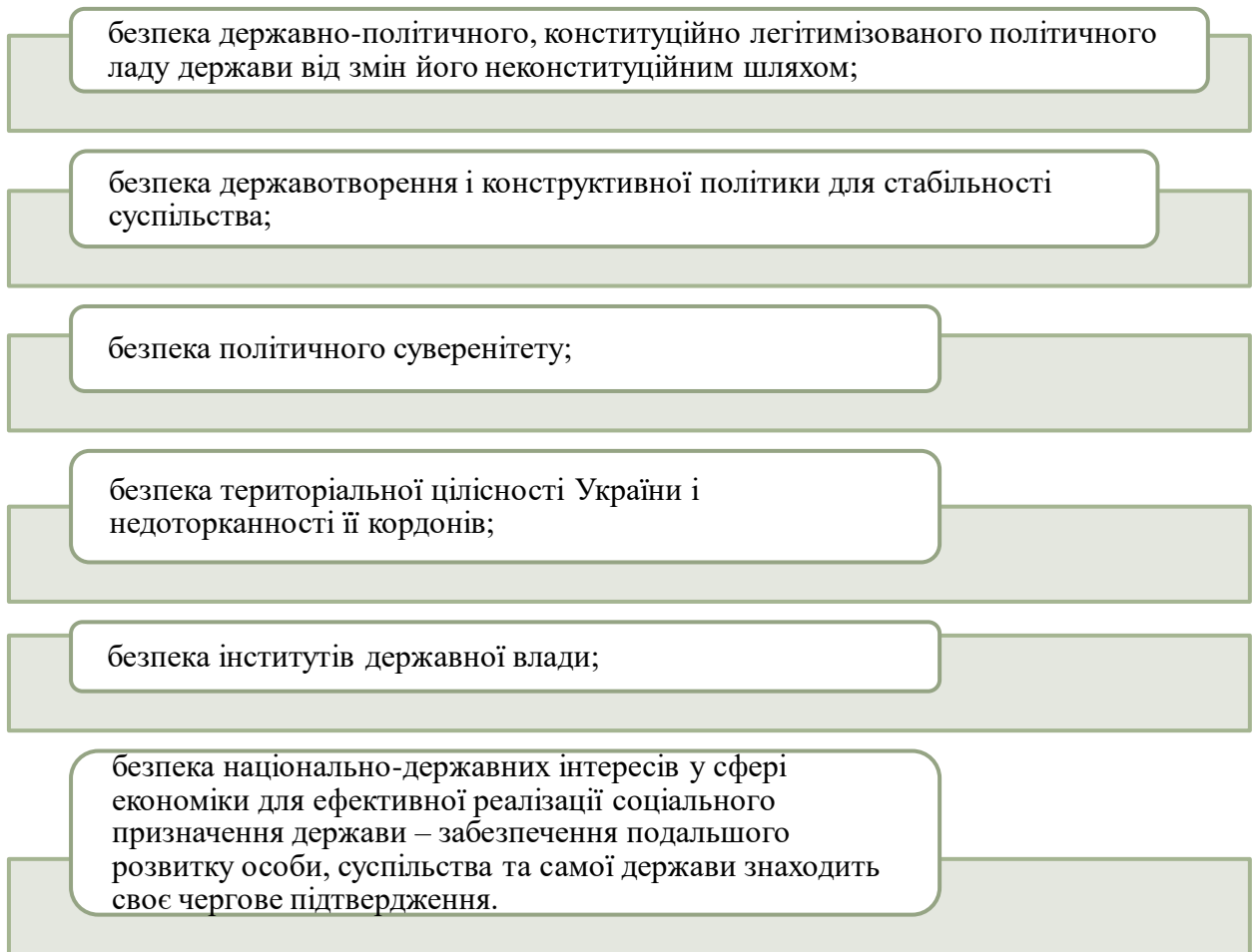

Рис. 1.2 – Складові державної безпеки [9]

Переходячи до розгляду сутності національної безпеки, то цей термін з'явився у 1904 році за часів правління Президента США Т. Рузвельта. Саме він виступив перед Конгресом США з позицією встановлення контролю над територією Панамського каналу з метою забезпечення національної безпеки держави. І лише через 30 років таке визначення було офіційно визнано та почало застосовуватися для військової політичної, економічної сфер. У результаті це призвело до прийняття у 1947 році Закону України «Про нацбезпеку» [10].

У науковій літературі за результатами досліджень багатьох філософів та науковців було виокремлено декілька парадигм (рис. 1.3):

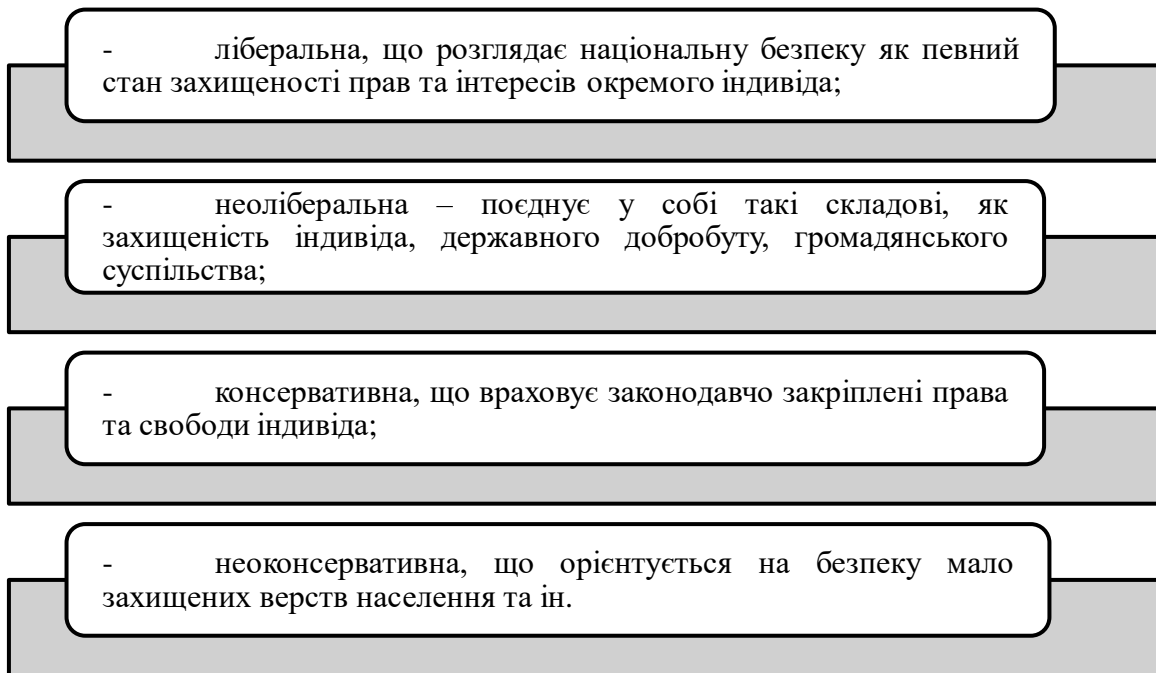

Рис. 1.3 – Парадигми щодо визначення поняття «національна безпека» [11]

Серед найпоширеніших тлумачень поняття «національна безпека» є таке, що базується на тісному зв'язку зовнішніх і внутрішніх чинників нацбезпеки держави та її сприйнятті через безпеку кожного окремого індивіда, суспільства в цілому та держави. Відповідно до цього є визначений порядок захисту національних інтересів, захист яких виступає основним завданням забезпечення нацбезпеки. І вже далі враховуються інтереси суспільства та держави, особисті інтереси індивіда, суспільства та держави в різних сферах.

Найбільш поширені у науковій літературі визначення сутності національної безпеки наведені в таблиці 1.1.

Тож виходячи із наукових досліджень, проведених по зазначеній темі, можна виокремити таке визначення поняття «національна безпека», є виступає як стан або рівень захищеності національних інтересів держави і суспільства, а також національних ресурсів і цінностей від можливих та наявних зовнішніх і внутрішніх загроз у різних сферах життєдіяльності людини, суспільства в цілому та держави.

Таблиця 1.1 – Трактування сутності поняття «національна безпека»

Джерело	Сутність
1	2
М.Б. Левицька [12, с. 7]	«національна безпека» - це стан захищеності громадянина, суспільства й держави»
В.А. Ліпкан [13, с. 10]	Національна безпека виступає своєрідною сферою існування людини, держави, нації, культури, звичаїв, традицій, ресурсів, що не лише тісно пов'язують між собою людей, але й єднують їх з історичною спадщиною та довкіллям. Мається на увазі збереження матеріального й духовного багатства нації, а також органічне поєднання та реалізація прагнення людини до безпеки й можливості забезпечення національної безпеки як з боку державних, так і недержавних організацій
Л.В. Чупрій [14, с. 19]	національна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів та цінностей людини і громадянина, суспільства й держави задля забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасного виявлення, нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам та запобігання їм

В ЗУ «Про національну безпеку України» [15] закріплено визначення (рис. 1.4):

«національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз;

державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру»

Рис. 1.4 – Визначення понять «державна безпека» та «національна безпека» у законодавстві [15]

Щодо доктрини визначення суті поняття «державна безпека», то варто зосередитися на тому, що вона розглядається як категорія національної безпеки та має співвідношення як окремого та загального. Тому розглянемо визначення даного поняття різними науковцями (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Трактуювання сутності поняття «безпека держави»

Джерело	Сутність
1	2
О.О. Вовк [16, с. 47]	державна безпека є складовою частиною національної безпеки, під якою розуміє стан захищеності державної влади, територіальної цілісності, суверенітету, громадської злагоди, що забезпечуються діяльністю державних органів не лише законодавчо, а й реально
В.Я. Настюк [17, с. 56]	державна безпека є системою загальних та спеціальних заходів, які гарантують стабільне та надійне існування держави як політичної організації всього суспільства, а також забезпечують її захист від реальних і потенційних загроз (ризиків) зовнішнього та внутрішнього характеру, які можуть завдавати шкоди її нормальному функціонуванню.
В.Г. Пилипчук [18, с. 19]	захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз, терористичних, розвідувальних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організованих злочинних організацій, окремих груп та осіб на життєво важливі інтереси України
А.О. Янчук [19, с. 351]	«державна безпека – це форма (вид) забезпечення національної безпеки, яка реалізується державними інститутами з використанням розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності з метою охорони та захисту державного суверенітету, незалежності, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, її державного управління та національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз з боку спеціальних служб іноземних держав, організованих злочинних угруповань, окремих осіб, а також для протидії скоєнню кримінальних корупційних правопорушень, які становлять загрозу національній безпеці України»
М.І. Мельник [19, с. 327]	«державна безпека – це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, державної таємниці, право- порядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення»
С.Г. Гордієнко [20, с. 114–120]	«державна безпека – різновид національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз»
М.І. Баюк [21, с. 189]	поширюється новий підхід, відповідно до якого державна безпека є інтегральним поняттям та охоплює широкий спектр проблем, які пов'язані із різними аспектами функціонування держави та суспільства. До державної безпеки належать питання безпеки інформаційної, екологічної, енергетичної, гуманітарної, соціальної сфер тощо.
І.М. Козьяков [22, с. 160–163]	поняття «державна безпека» в такому викладі потребує уточнення її автентичності та уніфікації як юридичної категорії. Автор погоджується з такою точкою зору, оскільки опис цієї норми-дефініції, який закріплено в законі, а також її сутнісних ознак дійсно наведено з певними недоліками, а саме:

Джерело	Сутність
1	2
	<p>– по-перше, повторення складових елементів дефініцій, що призвело до майже повного дублювання їхніх значень та змістів, які є тотожними;</p> <p>– по-друге, використання законодавцями задля опису поняття «державна безпека» суміжних понять (національні інтереси, загрози тощо), визначених у цьому законі.</p> <p>Сутнісні ознаки поняття «державна безпека» можна розглядати за допомогою системи юридичних, політичних, економічних тощо гарантій, що передбачає збалансований стан функціонування держави як універсальної політичної форми організації правління, котра характеризується суверенною владою, політичним і публічним характером, спрямованими на забезпечення захисту конституційного ладу, державного суверенітету, територіальної цілісності, науково-технічного, економічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань із боку спеціальних служб іноземних держав.</p>
І.Ф. Корж [23, с. 74-75]	<p>державна безпека – це «збалансований стан функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу наявних і ймовірних загроз основним ознакам держави (насамперед інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам) та дає змогу державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи (громадянина), суспільства та держави». Термін «безпека держави» може вживатися як у широкому, як синонім терміну «національна безпека», так і у вузькому значенні цього слова. У цьому випадку, об'єктом забезпечення безпеки є не все те сумарне, комплексне, що існує та функціонує в державі, не загальні інтереси тощо, а лише держава, її основні ознаки, на захист котрих спрямовані всі зусилля утворених державою інституцій для забезпечення її безпеки. А оскільки вживання терміну «безпека держави» одночасно у широкому й вузькому розуміннях цього слова є незручним, то видається за доцільне його поділ на термін «безпека України», який є рівнозначним терміну «безпека держави» в широкому розумінні цього слова як «національна безпека», та на термін «державна безпека», що рівнозначний терміну «безпека держави» у вузькому розумінні цього слова. Окрім того, зазначене буде відповідати положенням морфології української мови стосовно творення та правопису присвійних прикметників, що вказує на належність безпеки до того чи іншого його виду або підвиду.</p>
С.Г. Гордієнко [24, с. 72]	<p>безпека держави – це здатність системи суспільних відносин (у державно-політичній та соціально-економічній сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (передусім державної влади), здатністю забезпечити безпеку особи, суспільства й держави за умови конкретного балансу їхніх життєво важливих інтересів»</p>

Отже, проаналізувавши наукові джерела щодо визначення поняття

«безпека держава, можна зробити висновки про те, що державна безпека більш вужчим поняття, ніж національна безпека, та є одним із її напрямів. При чому, дані поняття тісно взаємопов'язані, адже, у разі неможливості забезпечення належного рівня державної безпеки, виникає загроза національній безпеці країни. У напрямку державної безпеки ключову роль відіграють державні органи влади, які відповідають за безпеку держави. Тому від належної роботи даних органів залежить в цілому ситуація в Україні та кожній державі світу.

Також у ході дослідження виявлено, що деякі науковці розмежовують поняття «безпека держави» та «державна безпека». Ми не відокремлюємо ці поняття, адже, вважаємо, що в обох випадках мова йде про стан захищеності територіальної цілісності, державного устрою, суверенітету, і найголовніше, суспільства, від зовнішніх та внутрішніх загроз. А основними напрямками забезпечення безпеки держави вважаємо (рис. 1.3):

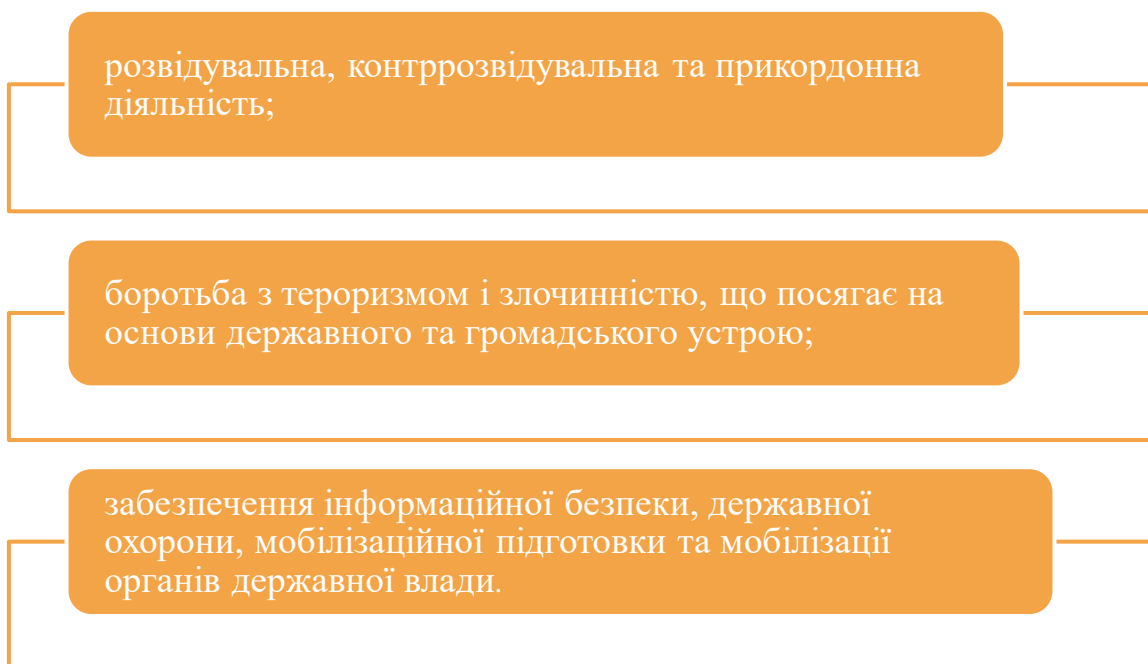

Рис. 1.3 – Напрями забезпечення державної безпеки [16; 20]

Для України завжди були характерні внутрішні загрози безпеці держави, перелік яких представлено на рис. 1.4.

Для України це означає, що об'єктивно наявні внутрішні загрози безпеці, до яких належать:	– спроби насильницького повалення конституційного ладу;
	– планування, підготовка та здійснення низки дій, спрямованих на дезорганізацію функціонування органів державної влади, напад на державні, цивільні, військові об'єкти, об'єкти життєзабезпечення та інформаційної інфраструктури;
	– протиправна діяльність екстремістських, націоналістичних, релігійних, сепаратистських та терористичних рухів, організацій та структур, спрямованих на порушення єдності та територіальної цілісності України, дестабілізацію внутрішньо-політичної ситуації в країні;
	– створення, оснащення, підготовка та функціонування незаконних збройних формувань;
	– незаконне розповсюдження біля кордонів України зброї, боєприпасів, вибухових речовин та інших засобів, які можна використовувати для реалізації диверсій, терористичних актів, інших протиправних дій;
	– організована злочинність, тероризм, контрабанда та інша протизаконна діяльність у масштабах, що загрожують безпеці України.

Рис. 1.4 – Перелік внутрішніх загроз для нацбезпеки України [16; 20]

Важливість зовнішніх загроз для нацбезпеки України зросла у 2022 році, що пов'язано із повномасштабним вторгненням РФ та посяганням на територіальну цілісність української держави. Ситуація щодо зовнішньої безпеки змінилася не тільки для України, але й для усього світу. Саме за таких умов визначається рівень стійкості держави, органів держвлади щодо протидії незаконним діям, уміння виробляти ефективну державну політику (далі – ДП) та Стратегію забезпечення безпеки держави.

На основі вивчення поглядів науковців на розуміння сутності ДП по забезпеченню нацбезпеки визначено, що це визначений стратегічний напрям дій, що виконуються відповідними держорганами задля вирішення загальнонаціональних проблем [16; 20].

Так, Т.В. Бельська вважає, що ДП реалізується через державно-управлінські рішення при застосуванні відповідних інструментів щодо їхнього впровадження, а також здійсненні моніторингу через співпрацю із

представниками громадськості, громадськими організаціями, представниками бізнесу тощо [25].

Враховуючи визначення понять «ДП» та «нацбезпека», можна зробити висновок про те, що ДП нацбезпеки – це політика держави, яка ведеться відповідно до прийнятих концепцій, доктрин та стратегічних програм розвитку у різних сферах, галузях щодо забезпечення нацбезпеки та проявляється в національній єдності при розбудові правової, демократичної держави із належним рівнем соціально-економічного розвитку, політичної, соціально-економічної, екологічної та інформаційної безпеки [26].

ДП у сфері нацбезпеки має реалізовуватись через відповідні механізми держуправління з переліком визначених цілей, завдань, об'єктів та суб'єктів, засобів та форм процесу. Такий механізм дозволяє організувати цілісну систему із владних та інших інститутів, ефективне існування якої дозволяє реалізовувати ДП у сфері захисту прав та свобод громадян, їхній якісний рівень життя, захисту суспільства та держави від можливих загроз.

Відповідно до законодавство до суб'єктів держуправління нацбезпекою відносяться (рис. 1.5):

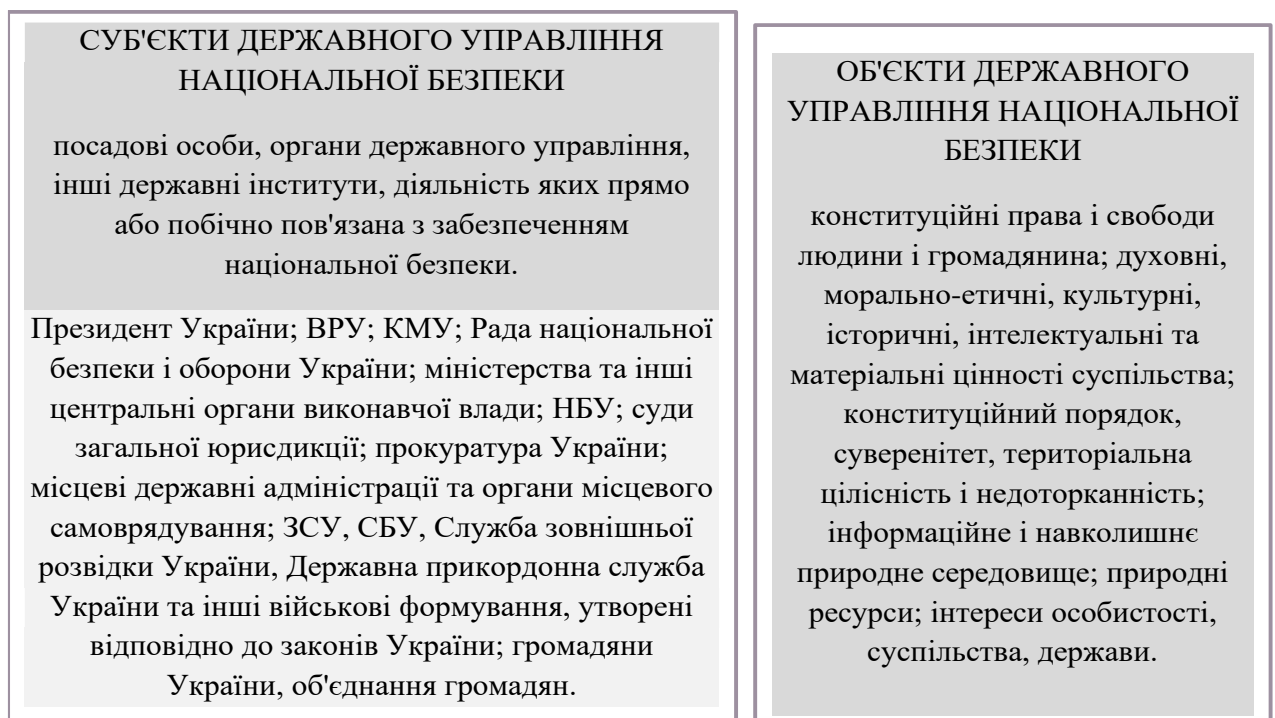

Рис. 1.5 – Суб'єкти та об'єкти державного управління нацбезпекою [26]

До переліку основних функцій і завдань держполітики у сфері нацбезпеки при визначенні її сутності, можна віднести (рис. 1.6) [15]:

<p>згідно із законодавством України, основними функціями і завданнями державної політики у сфері забезпечення національної безпеки є:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – створення нормативно-правової бази, в тому числі, розробка (уточнення) концепцій, стратегій, доктрин, програм, необхідних для формування ефективного функціонування системи забезпечення національної безпеки, удосконалення її організаційної структури, комплексного кадрового, фінансового, матеріального, технічного, інформаційного та іншого забезпечення; • стратегічне планування і здійснення заходів щодо запобігання, протидії та нейтралізації загроз національним інтересам, в тому числі підготовка сил і засобів системи забезпечення національної безпеки до застосування згідно їх призначення; • моніторинг впливу на національну безпеку процесів, які відбуваються в політичній, соціальній, економічній, військовій та інших сферах, релігійному середовищі, в міжетнічних відносинах; прогнозування змін, які відбуваються в них, виявлення і оцінка можливих загроз, дестабілізуючих чинників конфліктів, причин їх виникнення та їх наслідків; • локалізація, деескалація і врегулювання конфліктів і ліквідація їх наслідків, а також оцінка результативності (контроль) дій щодо забезпечення національної безпеки та визначення витрат на ці цілі. Вибір конкретних методів державного управління національною безпекою, тобто сукупності засобів і способів впливу на об'єкти управління (організаційних, економічних, адміністративно-політичних, соціально-психологічних тощо) обумовлюється необхідністю своєчасного та адекватного реагування на характер і масштаби загроз національним інтересам.
---	--

Рис. 1.6 – Функції та завдання держполітики у сфері нацбезпеки [15; 27]

Таким чином, розглянувши сутність поняття «національна безпека» можна стверджувати, що на сьогодні як ніколи яскраво проявляються усі елементи, складові нацбезпеки України в умовах протистояння Агресії РФ. За період війни показала себе злагодженість, організованість та підготовленість органів держвлади до протистояння країні-агресору. Держполітика у сфері нацбезпеки України за останні роки досягла максимальних результатів, виявлені та враховані основні та найбільш важливі напрями щодо посилення оборони країни.

1.2 Аналіз нормативно-правових актів публічного управління та адміністрування в Україні у напрямку забезпечення національної безпеки

Серед основних засад розвитку системи держуправління зазначено забезпечення нацбезпеки країни, її обороноздатності, попередження всіх можливих загроз безпеці держави, її територіальної цілісності, суспільства тощо [28].

У Конституції України закладені основні правові та організаційні засади щодо сектора безпеки та оборони держави, що виступають складовими механізми забезпечення нацбезпеки країни. Так, згідно зі ст. 17 КУ найважливішими функціями держави є захист суверенітету та територіальної цілісності України із забезпеченням економічної та інформаційної безпеки. Такий захист недоторканності території держави покладається на ЗСУ, відповідні військові формування, правоохоронні органи тощо [29].

Визначним періодом у нормативно-правовому регулюванні сфери нацбезпеки став 2018 рік, коли був прийнятий ЗУ «Про національну безпеку України» [15], що запровадив ряд змін та реформ в системі та структурі державних органів, які несуть відповідальність за нацбезпеку України (рис. 1.7) [15].

Рис. 1.7 - Структура сектору безпеки й оборони [15]

Так, у ЗУ «Про нацбезпеку України» [15] прописані основні терміни, що

стосуються сфери нацбезпеки держави, зокрема, «національна безпека», «державна безпека», «сили безпеки», «сили оборони» тощо. Відповідно до п. 4 і 9 даного Закону термін «безпека» трактується як захист від можливих чи реальних загроз, а от щодо визначення «безпека держави» не зроблено акцент на воєнному характері.

Також у ЗУ «Про національну безпеку України» [15] прописано, що державна політика у сферах оборони та нацбезпеки спрямована на захист життя, прав та свобод громадян, їх добробуту; у цілому на захист демократичного суспільства та сталого розвитку; а також на захист держави, її суверенітету та цілісності, навколишнього середовища тощо [15].

Важливо зазначити, що у відповідності до ЗУ «Про національну безпеку» [15], підготовка усіх основних документів у цій сфері здійснюється на основі Стратегії національної безпеки України [30] та інших Стратегій (рис. 1.8):

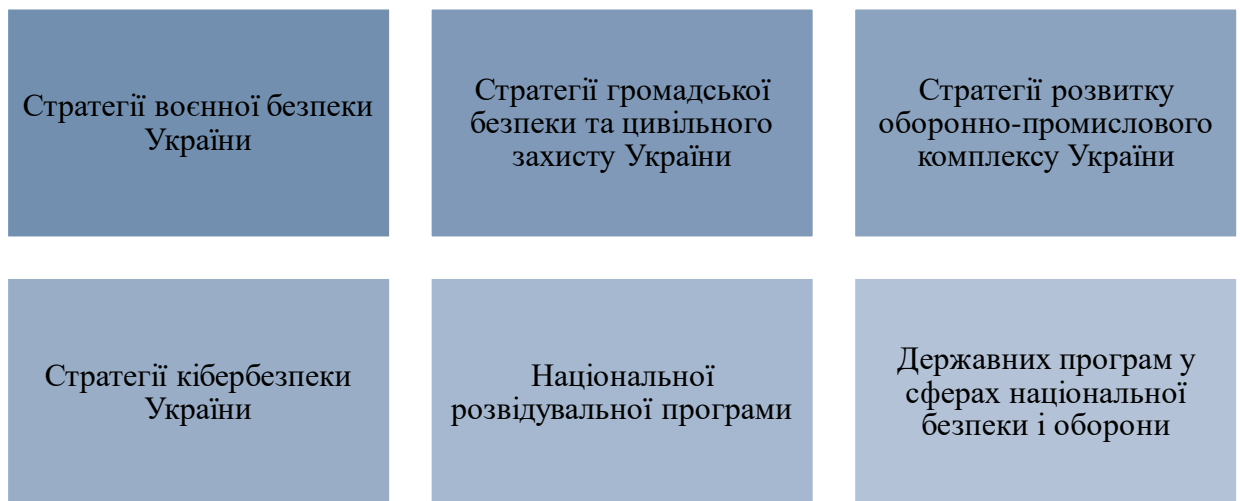

Рис. 1.8 – Перелік Стратегій [30]

Варто більш детально розглянути зазначені документи. Так, основним документом стратегічного планування є Стратегія забезпечення державної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України у 2022 році № 56/2022 (рис. 1.9) [30].

Фундаментальна основа державної безпеки:	– безпека державно-політичного, конституційно легітимізованого політичного ладу держави від змін його неконституційним шляхом;
	– безпека державотворення і конструктивної політики для стабільності суспільства;
	безпека політичного суверенітету;
	– безпека територіальної цілісності України і недоторканності її кордонів;
	– безпека інститутів державної влади;
	– національно-державних інтересів у сфері економіки для ефективної реалізації
	соціального призначення держави – забезпечення подальшого розвитку особи,
- безпека суспільства та самої держави знаходить своє чергове підтвердження.	

Рис. 1.9 – Напрями Стратегії [30]

Зазначені Стратегії викликають багато дискусійних питань і особливо в умовах воєнного часу в Україні, коли було введено нове поняття таке, як «забезпечення таємниці держави та службової інформації», і яке не узгоджене з усіма іншими документами у цій сфері, а особливо – із ЗУ «Про державну таємницю» [31].

Важливим недоліком є те, що у Стратегії також не визначено можливі ступені небезпеки, що не дає можливість класифікувати загрози та виявити їх системний характер.

Також особливої уваги заслуговують положення Стратегії такі як запровадження системи національної стійкості та удосконалення діяльності органів державної влади, які несуть відповідальність за національну безпеку та оборону, у т.ч. з урахування досвіду передових країн-членів ЄС та НАТО. Однак, доцільно було б прописати не тільки урахування досвіду, але для початку приведення норм законодавства у відповідність до європейських стандартів у сфері національної безпеки та оборони [26].

Так, з 2017 року, враховуючи зміни в ЗУ «Про основи національної безпеки України», членство України в НАТО стало основним стратегічним зовнішньополітичним пріоритетом нашої держави [33]. Протягом 2014-2019

років відбулися значні перетворення та оновлення в нормативно-правовому регулюванні сфери нацбезпеки України та співпраці з НАТО з метою відповідності стандартам Північноатлантичного альянсу.

Наведемо перелік основних нормативних документів по темі дослідження (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Законодавство у сфері національної безпеки України

Документ	Характеристика
1	2
Конституція України [29]	Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.
Кримінальний кодекс України [34]	має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.
ЗУ «Про Службу безпеки України» [35]	На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.
ЗУ «Про національну безпеку України» [15]	Цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Документ	Характеристика
1	2
ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [36]	<p>Цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.</p> <p>Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.</p> <p>Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України</p>
ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [37]	<p>Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.</p>
ЗУ «Про державну таємницю» [31]	<p>У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:</p> <p>державна таємниця (далі також - секретна інформація) - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою;</p> <p>віднесення інформації до державної таємниці - процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.</p>

Документ	Характеристика
1	2
ЗУ «Про внесення змін до Закону України "Про інформацію"» [38]	У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні: документ - матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі; захист інформації - сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї; інформація - будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді; суб'єкт владних повноважень - орган державної влади, орган місцевого самоврядування, інший суб'єкт, що здійснює владні управлінські функції відповідно до законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.
ЗУ «Про доступ до публічної інформації» [32]	Цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. Публічна інформація - це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.
ЗУ «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» [39]	Цей Закон визначає тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, та осіб, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції або переселилися з неї під час її проведення.
Указ Президента «Питання Служби безпеки України» [40]	Затвердити організаційну структуру Служби безпеки України. Установити, що керівники департаментів, Центру спеціальних операцій боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів, Управління роботи з особовим складом, керівники регіональних органів Служби безпеки України, а також Антитерористичного центру при Службі безпеки України призначаються на посади і звільняються з посад Президентом України. Надати Голові Служби безпеки України право зберігати за військовослужбовцями, посади яких підлягають скороченню у зв'язку з проведенням організаційних заходів, у разі надання ними згоди на призначення їх на нижчі посади, розміри посадових окладів і порядок матеріально-технічного та інших видів забезпечення, які вони мали за попередньою посадою, діючи у межах коштів Державного бюджету України, передбачених на відповідні цілі.

У 2024 році активно проваджуються ряд нормативно-правових

документів, покликаних посилити нацбезпеку України. Зокрема, відповідно до с. 107 КУ Президент своїм Указом №219/2024 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 квітня 2024 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [41] постановив (рис. 1.10):

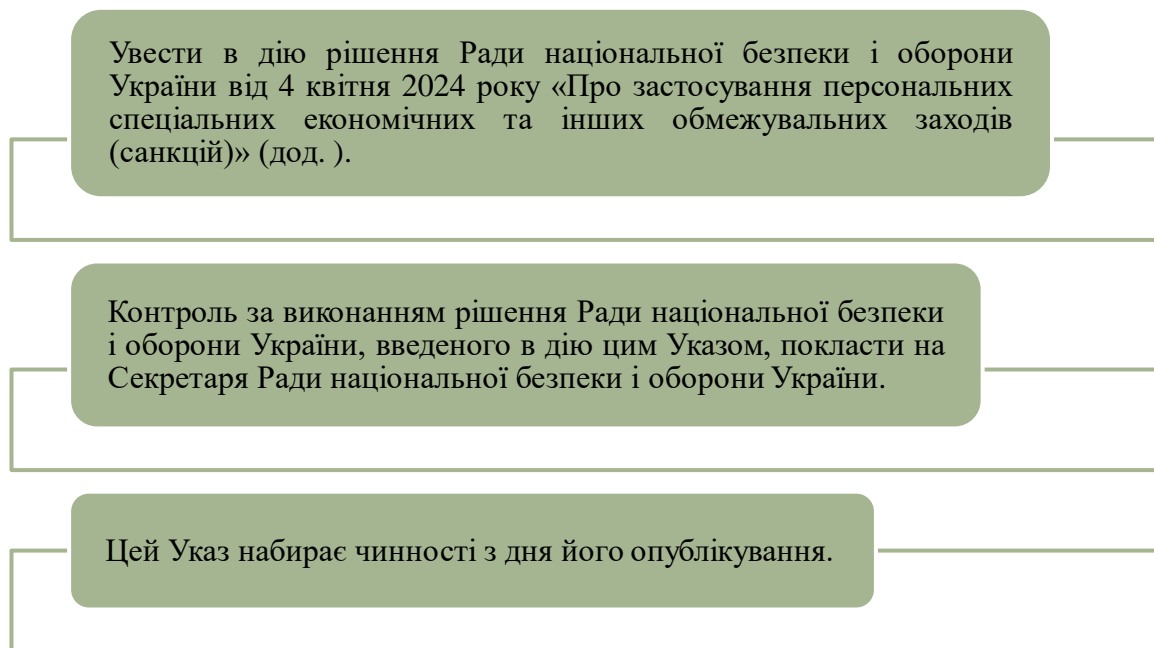

Рис. 1.10 – Основні пункти Указу Президента України [41]

Таким чином, за останні роки значно розширилася та удосконалилася нормативно-законодавча база з питання нацбезпеки, адже чітко окреслено курс України щодо вступу до ЄС та НАТО. Це вимагає приведення законодавства країни до норм та стандартів зазначених альянсів. А в умовах воєнного стану законодавство є одним із основних важелів щодо забезпечення нацбезпеки України.

1.3 Критичний аналіз наукових праць з питань механізмів співробітництва України в контексті національної безпеки

Нові реалії, в яких опинилася українська держава із моменту вторгнення РФ на територію України, вимагають активних та рішучих змін в державному управлінні нашої держави щодо усіх сфер, особливо сфери нацбезпеки. Упровадження реформ щодо діяльності державних органів влади відображаються в нормативних документах: стратегіях, програмах, ЗУ, міжнародних договорах тощо.

Але ще до початку повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України, наша держава перебувала в обставинах, які свідчили про необхідність реформування та посилення сектору безпеки та оборони для того, щоб захистити цілісність України та її суверенітет. І одним із таких важливих та масштабних напрямів стала інтеграція до НАТО.

Так, у наукових дослідженнях щодо питання інтеграції України до НАТО відзначається, що результатом здійснених в державі політичних реформ є зміна форми державного правління [42].

Основною метою взаємодії України з НАТО є зміцнення обороноздатності української держави, у т.ч. через реформування ЗСУ та інших військових формувань та приведення їх у відповідність до стандартів Північноатлантичного альянсу.

Основним важелем таких реформ, як вже було зазначено, є реформа нормативно-законодавчих документів, які регулюють відповідну сферу, зміна або скасування правових документів національного законодавства [43; 44].

Упровадження стандартів НАТО передбачає, що буде проведено цілий комплекс заходів, які включають прийняття рішень на впровадження Міністерством оборони (далі – МОУ) та ЗСУ таких положень стандартів НАТО, а також на основі яких будуть розроблені відповідні нормативні документи, які використовуватимуться у діяльності МОУ і ЗСУ [45].

Науковці по-різному ставляться до самих стандартів НАТО, які

регламентують загальні правила та уніфікують технічні процеси, озброєння, військові техніки ЗС Альянсу та країн-партнерів.

Так, Мукосія С. [46] вважає, що стандарти НАТО об'єднані в дуже складну, але взаємопов'язану ієрархію керівних документів Альянсу.

На думку Слюсара В. [47-48], зазначені стандарти є цілою системою, яка забезпечує взаємодію між різними видами збройних сил щодо досягнення так званої сумісності, що ухвалюється консенсусом та реалізовується або повністю, або частково із внесенням зауважень.

При цьому, сумісність армій країн, які є членами НАТО, через стандартизацію є базою для безпеки даного альянсу. Саме це і зазначено в Стратегічній концепції НАТО, в якій визначено інструментарій, який дозволяє стандартизувати та привести до сумісності військові формування країн-учасників Альянсу або рекомендовано корисні практики у багатонаціональному співробітництві [49; 50].

Саме тому, на думку Романенка Є. [51] стандарти НАТО регламентують загальні правила та визначається спільний порядок дій, встановлюються умови уніфікації технічних процесів, а також озброєння та військової техніки, іншої матеріальної частини збройних сил Альянсу та країн-партнерів.

Така взаємосумісність та стандартизація оборонних сил держав-членів НАТО необхідна для проведення спільних міжнародних операцій та для ефективної оборони у разі вторгнення [52].

Вважаємо, що для України, з однієї сторони процес стандартизації повинен був би проходити більш довший синхронізований та плавний час, адже стан військової озброєності держави не настільки відповідає існуючим нормам та стандартам. З іншої сторони, в українській державі не було стільки часу на адаптацію. Приведення до сумісності збройних сил з армією країн-членів НАТО через настання війни в Україні.

В залежності від об'єкта стандартизації всі військові стандарти в Україні, як і стандарт НАТО ААР-03, поділяються на 3 групи: адміністративні; оперативні; матеріально-технічні за функціональним призначенням [46]

(рис.1.11).

Рис. 1.11 - Групи стандартів НАТО за функціональним призначенням [46]

Характеристику кожної групи вищезазначених стандартів наведено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Перелік та характеристика груп стандартів НАТО

Група	Характеристика
1	2
Адміністративні стандарти	визначають процеси управління щоденною діяльністю військ та обміном інформацією, порядок роботи з військовою документацією. Це стандарти, що стосуються насамперед термінології, а також упорядкування діяльності за межами військового застосування (процеси адміністрування, статистичні звіти, документування).
Оперативні стандарти	спрямовані на оперативне планування застосування військ, що стосується розробки, підготовки і безпосереднього проведення військових операцій, навчань, а також їх подальший аналіз. Це стандарти на тактичні концепції, доктрини, тактичні заходи, методи навчання особового складу, організаційні питання, оформлення карт та інші питання стосовно військової практики, процесів, процедур, організації та здійснення всіх видів бойового забезпечення. В оперативній сфері стандартизації існує п'ять доменів: об'єднаний, сухопутний, повітряний, морський та медичний.
Матеріально-технічні стандарти	визначають єдині вимоги до озброєння та військової техніки союзників, управління життєвим циклом, а також кодифікації предметів забезпечення. Це документи, що стосуються матеріальної частини, а також обробки та розповсюдження інформації. Їх використовують з метою розроблення практичних посібників і технічних умов на сучасну та перспективну техніку.

У цілому, на практиці оперативні та адміністративні стандарти об'єднують під єдиним терміном «військова стандартизація», а от матеріально-технічні – «стандартизація військової техніки» [52].

Стандартизація у НАТО відбувається на основі ряду принципів, наведених на рис. 1.12.

Основні принципи стандартизації у НАТО	– добровільність участі у роботах з розробки та застосування стандартів;
	– циклічність – за умови підвищення ефективності технологій або використання нових ресурсів процес стандартизації може повторюватися;
	– важливість (прерогатива) деяких рівнів стандартизації для успішної реалізації планів;
	– надання переваги іншим стандартам, якщо вони підвищують ефективність реалізації планів або покращують управління ресурсами;
	– взаємодія за мінімально бажаним рівнем стандартизації;
	– використання єдиної термінології, що є основою стандартизації.

Рис. 1.12 - Основні принципи стандартизації у НАТО [53]

У цілому, у НАТО налічується більше 1300 елементів стандартизації, яким повинна відповідати Україна, щоб стати членом Альянсу. Такі стандарти повинні увійти в основу національного законодавства України, адаптувати його під вимоги міжнародних норм та стандартів і не лише для сумісності у ході бойових операцій, а й з метою налагодження спільного виробництва військової техніки. Але насамперед, перехід України до стандартів НАТО стосується реформування ЗСУ, впровадження угод про стандартизацію Альянсу у національне законодавство країни.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз зарубіжного досвіду щодо формування державної політики національної безпеки країн

Захист суверенітету та територіальної цілісності України вимагає рішучих та кардинальних дій щодо посилення національної безпеки та обороноздатності країни. Сьогодні українська держава отримує масову підтримку з боку Північноатлантичного альянсу та ЄС, адже наразі вирішується питання світової безпеки країн, які можуть постраждати від агресії РФ.

Українська влада протягом останніх років рішуче прагне, щоб Україна стала членом НАТО та ЄС, що можливе після закінчення війни та реформування державного управління в українській державі, зміни підходів до забезпечення нацбезпеки України, її обороноздатності.

З цим пов'язано перейняття досвіду забезпечення нацбезпеки держави і, в першу чергу, це стосується покращення якості роботи українських державних органів влади, які відповідають за безпеку та оборону країни, через перейняття характерних для стійкої системи безпекового сектору (рис. 2.1):

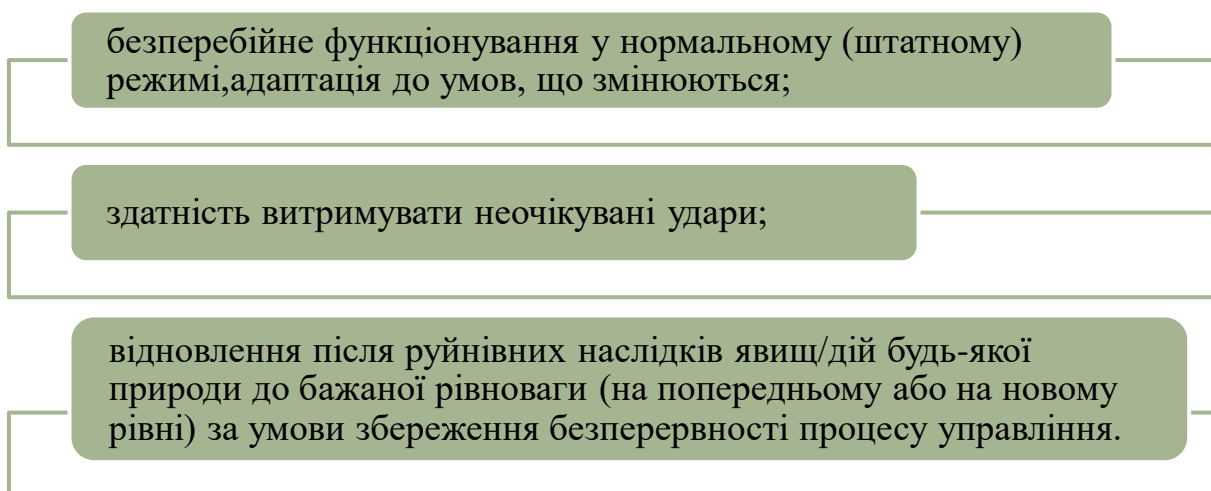

Рис. 2.1 – Перелік вимог до роботи органів безпеки та оборони країни відповідно до стандартів НАТО [54]

Історичний досвід та сучасна практика свідчать, що найпотужнішими державами зі стійкою системою захисту та безпеки є країни, які входять до складу НАТО (рис. 2.2) [55].

Рис. 2.2 – Перелік країн-членів НАТО [55]

Варто зазначити, що до Стратегії НАТО включено питання підвищення обороноздатності Альянсу та розширення кордонів територіально задля збільшення свого впливу на політичну картинку у всьому світі, так звана «політика відкритих дверей» [56]. Згідно до цієї політики членом НАТО може стати будь-яка європейська держава, яка може здійснити внесок у підтримку безпеки Альянсу.

Для України забезпечення нацбезпеки держави передбачає глобальні реформи в державному та оборонному секторах, враховуючи досвід країн-членів НАТО. А зважаючи на географічне розташування України, потрібно орієнтуватися також на європейські країни, які мають найкращий досвід реформування сектору безпеки та оборони, слідуючи до євроатлантичної інтеграції.

Розглянемо та оцінимо позитивний досвід європейських країн щодо забезпечення нацбезпеки. Основну увагу варто зосередити на досвіді євроатлантичної інтеграції таких країн, як Польща та Хорватія.

Вдалий досвід Польщі свідчить про ефективні проведені системні

структурні реформи, які є необхідними до включення до складу НАТО. Даний процес охарактеризований сучасними політологами, чиї дослідження наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Дослідження процесу євроатлантичної інтеграції Польщі [57; 58]

Автор	Характеристика
1	2
М. Садовський	впровадження стандартів НАТО у процесі реформування забезпечує досягнення необхідного рівня взаємосумісності сучасних та майбутніх зразків озброєння й військової техніки підрозділів ЗСУ для виконання в кожному окремому випадку завдань у спільних з НАТО інтересах та приведення практики закупівель до стандартів країн-членів НАТО.
Н. Буглай	для Польщі вступ до НАТО був визначений ключовим зовнішньополітичним пріоритетом вже на момент здобуття нею справжньої державної незалежності наприкінці 1980-х рр. У березні 1990 р. сторони започаткували офіційні взаємини, а з прийняттям у листопаді 1992 р. «Основ польської політики безпеки» та «Політики безпеки і оборонної політики Республіки Польща» офіційно задекларованою виявилася й сама ідея інтеграції держави до Північноатлантичного альянсу, яка впродовж наступних періодів незмінно зберігала свою актуальність.

В цілях приведення до стандартів НАТО у Польщі після 1995 року відбулася масштабна модернізація ЗС із прийняття закону про щорічне відрахування на оборону країни 1,95 % ВВП. Дані кошти йшли на модернізацію (реорганізацію) армії та підвищення професіоналізму військовослужбовців. У свою чергу НАТО надав Польщі сучасну бойову техніку.

Вже улітку 1998 року було прийнято «Програму інтеграції з НАТО та модернізації збройних сил Республіки Польща на 1998-2012 роки» [59]. У даному документі було затверджено детальний план оновлення і технічного переоснащення польської армії на найближчі 15 років. Як результат значно збільшилася частка професійних військовослужбовців до 60 % та зміна співвідношення між молодшими та старшими офіцерами до 70:30 [60].

Завершальний етап вступу Польщі до НАТО стало запрошення країни до Альянсу у 1999 році [61]. І вже 12 березня цього ж року Польщею була прийнята Стратегія у галузі безпеки та оборони, у якій визначені нові завдання (рис. 2.3):

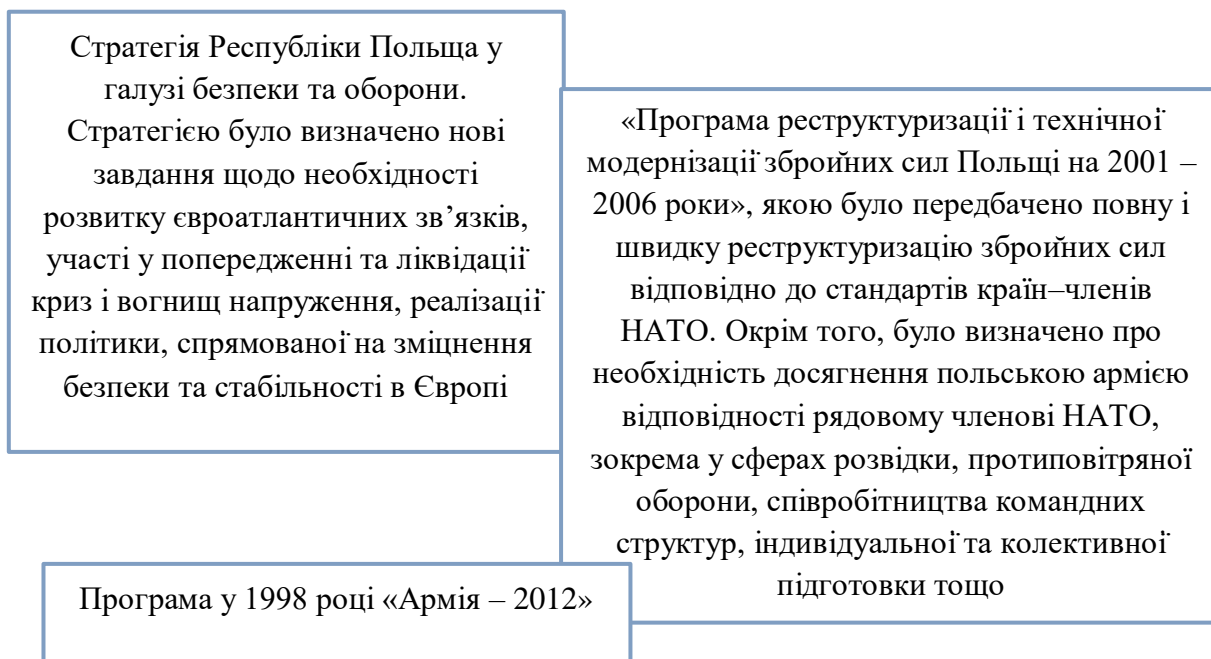

Рис. 2.3 – Основні документи після вступу Польщі до НАТО [61]

Увійшовши до складу НАТО, Польща проводить активну безпекову політику щодо участі ЗС держави в міжнародних операціях та місіях, які проводяться Альянсом в миротворчих цілях [62].

На сьогодні збільшився відсоток ВВП, який виділяється на польську армію (2 %), що безпосередньо позначається на збільшенні її можливостей. Тому польська армія посідає 21 місце серед найсильніших військових держав світу, що стало можливим завдяки членству НАТО. Відповідно польський уряд впевнено говорить про те, що Альянс є твердим фундаментом політики по забезпеченню нацбезпеки країни.

Для впровадження досвіду щодо публічного управління нацбезпекою Польщі, українській державі потрібно мати [63]:

- розгалужену систему механізмів впливу, а саме: управлінського, правового, організаційного, комунікативного, економічного);
- високий ступінь комплексності при реформуванні та забезпеченні розвитку держуправління такою політикою [63].

Вдалим прикладом євроатлантичної інтеграції є досвід Хорватії, в якому важливу роль відіграє членство країни в програмі «Партнерство заради миру»

у 2000 році [64]. Це стало першим значним кроком на шляху до вступу в НАТО. Після чого уряд Хорватії перейшов до виконання Плану дій щодо членства в НАТО, що передбачало створення власної Річної національної програми із переліком підготовчих заходів до можливості членства в різних сферах (рис. 2.4) [65].

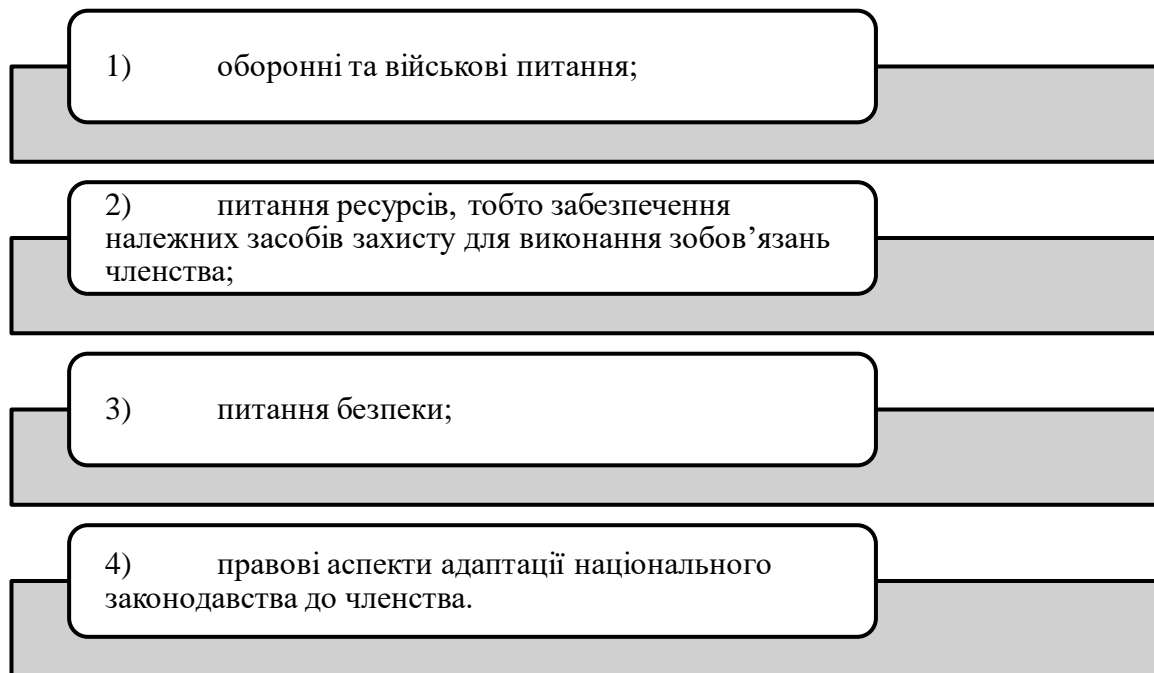

Рис. 2.4 – Сфери модернізації для вступу в НАТО [65]

Подання Річної нацпрограми Хорватії відбувалося у декілька етапів (табл. 2.2):

Таблиця 2.2 – Хронологія подання Річної національної програми Хорватії [192; 197]

Етап	Характеристика
1	2
2002- 2003 рр.	Хорватія підтвердила свою відданість системі цінностей країн НАТО, і ще раз підкреслила членство в альянсі як один із найвищих пріоритетів своєї зовнішньої політики. Протягом 2002 р. Хорватія брала активну участь у низці заходів у рамках зазначеної програми (семінари, військові навчання, конференції тощо), а також співпрацювала у сфері цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій. Перша хорватська Річна національна програма мала певну критику з боку НАТО, здебільшого щодо питання кордону зі Словенією (Піранська затока), але низка інших реформ була сприйнята схвально, для прикладу, питання меншин у Хорватії, яке регулювалось виконанням Закону про права національних меншин.

Етап	Характеристика
1	2
2003 р.	Хорватія подала другу Річну національну програму на 2003- 2004 рр., в якій більше уваги приділялося регіональному співробітництву та розвитку стратегічних відносин із сусідніми країнами. Відповідь з боку НАТО знову була позитивною, однак питання кордону зі Словенією залишалось однією з головних сфер, яка вимагала більшої уваги з боку уряду Хорватії. Що стосується реформ, пов'язаних зі збройними силами, то за період 2003-2004 рр. вони здебільшого критикувалися за те, що були недостатньо організовані та розвинені для участі в спільних військових діях. Також було підкреслено необхідність підвищення мобільності збройних сил та їх готовності приєднатися до операцій НАТО. У 2003 р. збройні сили Хорватії розпочали свій внесок у Міжнародні сили сприяння безпеці в Афганістані
2004-2005 рр.	підкреслено наміри вступу Республіки Хорватія до НАТО та вважала це головним пріоритетом і найважливішим стратегічним планом. Крім того, хорватське керівництво прийняло рішення залучити до участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані не лише військових, а й цивільну поліцію, а також дипломатів. Було наголошено на готовності країни брати участь у будь якій іншій операції під керівництвом НАТО самостійно або у співпраці з іншими країнами. Цим самим, Хорватія сприяла покращенню ситуації в регіоні, беручи активну участь у програмі НАТО для Сербії та Чорногорії, яка включала такі заходи, як вивчення мов та курси для військових спостерігачів ООН, одночасно активізуючи відносини між міністерствами оборони країн
2006 р.	на саміті НАТО в Ризі Альянс висловив готовність запросити країни-кандидати на наступний саміт у Бухаресті у 2008 р. Таким чином, Хорватія вперше отримала чіткі часові рамки членства. На згаданому саміті Хорватія справді отримала офіційне запрошення до НАТО. Покращення в модернізації та управління військовою сфери Хорватії було високо оцінено, однак не висока підтримка зі сторони громадськості членства в НАТО була визнана одним з тривожних факторів, що не дозволяв рухатись далі. Проте, з часом негативна думка хорватів щодо НАТО покращилася, і незабаром після Бухарестського саміту близько 60% населення підтримали прагнення країни до членства. Після цього відбулася ратифікація Протоколу про вступ Хорватії в національних парламентах країн-членів та 1 квітня 2009 р. країна здала на зберігання свій ратифікаційний документ і стала членом НАТО.
2009 р.	Хорватія брала участь як повноправний член альянсу в саміті НАТО в Страсбурзі та Келії, що відбувся 3 і 4 квітня 2009 р.

Досвід Хорватії є яскравим прикладом для України в плані того, що незалежно від географічного розташування та масштабів країни, можливо увійти до складу НАТО та підвищити нацбезпеку держави.

Звісно, що членство в НАТО – це підвищення обороноздатності країни, що особливо актуально для України в умовах воєнного часу. Від такої співпраці та готовності до забезпечення нацбезпеки залежить майже 75 % успіху [66].

Однак, навіть у досвіді діяльності НАТО є деякі недоліки в забезпеченні

обороздатності країн - його членів. І в першу чергу, це стосується кіберпростору, в якому із розвиток цифрових технологій завжди виникають загрози, збої, втручання, зламування інформації, віруси тощо. У цілях мінімізації ризиків таких кібератак порушення конфіденційності державної інформації, фахівцями в цій сфері постійно ведеться пошук нових можливостей та засобів для покращення захисту інформації, особливо щодо елементів військової інфраструктури (рис. 2.5):

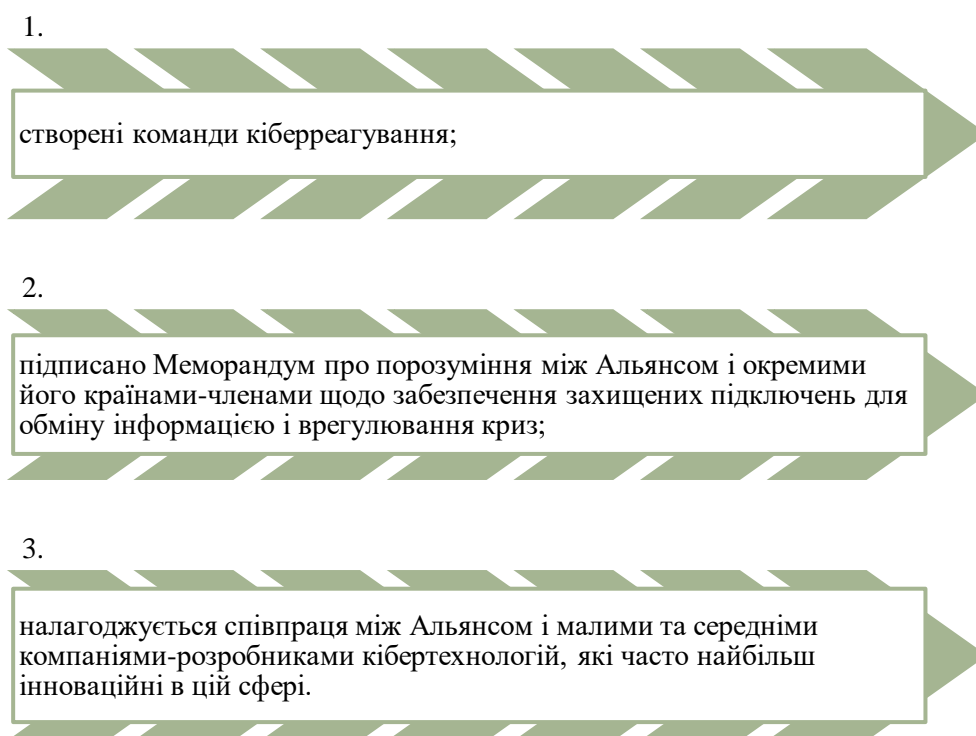

Рис. 2.5 – Заходи по покращенню захисту кіберпростору [66]

Уся ця ситуація привела до того, що на черговій зустрічі у Варшаві було прийняте рішення про підписання документу «Зобов'язання щодо кіберзахисту», відповідно до якого усі країни-члени НАТО погодили курс на зміцнення загальної стійкості у даному напрямку [67].

Тож, однією із найважливіших задач сьогодення є захисту інформаційного середовища від кібератак. У зв'язку з чим НАТО було впроваджено ряд заходів та визначені конкретні напрями, що дозволять забезпечити безпеку країн (рис. 2.6):

У середньостроковій перспективі посилення стійкості Альянсу в протистоянні кіберзагрозам має розвиватися за наступними напрямками:	широке втілення кіберзахисту в операції і місії НАТО, підвищення статусу внесків країн-членів Альянсу у кіберзахист з допоміжного до більш самостійного;
	розвиток сил і засобів кіберзахисту серед членів НАТО, обмін досвідом між членами Альянсу з використанням формальних і неформальних каналів (включаючи процес оборонного планування в НАТО);
	чітке визначення міжнародної ролі Альянсу у підтримці відповідальної поведінки держави в кіберпросторі і заходів з розбудови довіри в кіберсфері;
	обмін розвідувальними даними та інформацією про стан справ у кіберсфері як між членами НАТО, так і з іншими міжнародними організаціями;
	налагодження співпраці на основі взаємного доповнення з Центром ЄС з боротьби з кіберзлочинами, особливо у світлі гібридної війни та конфліктів у сірих зонах.

Рис. 2.6 – Перелік впроваджених НАТО напрямів протистояння кіберзагрозам [68]

Варто згадати про допомогу НАТО українській державі у війні з РФ. Зокрема, у 2014 році на саміті країн-членів НАТО було прийнято рішення щодо заснування шести цільових трастових фондів для модернізації та посилення військової сфери України та на посилення кіберзахисту тощо.

У цілому, на сьогодні питання щодо вступу України до Альянсу залишається відкритим з ряду причин, основною з яких є війна в державі. Однак, у 2023 році було проведено засідання, де вирішувалося питання посилення оборони України завдяки підтримці НАТО та наближення моменту входження української держави до Північноатлантичного Альянсу.

2.2 Моніторинг механізмів державного управління у сфері співробітництва України в контексті національної безпеки

Співробітництво України з НАТО та ЄС необхідне для зміцнення обороноздатності країни, її нацбезпеки. Першим кроком до включення до складу таких альянсів є адаптація українського законодавства у секторі безпеки та оборони до стандартів НАТО відповідно до євроатлантичних стандартів (STANAG) [46].

На практиці прийнято об'єднувати оперативну та адміністративну стандартизацію, що має назву «військова стандартизація», а матеріальна – «стандартизація військової техніки» [52].

З огляду на те, що Україна переходить до стандартів НАТО, українською владою прийнято ряд базових нормативних документів щодо реформування ЗСУ, приведення у відповідність законодавства держави у сфері оборони, що визначається пакетами Цілей щодо партнерства Україна-НАТО. Так, відповідно до цього на сьогоднішній день доопрацюванню підлягають 219 стандартів, а також керівних документів НАТО [69] (табл. 2.3).

Крім того, починаючи з 2014 року було розроблено значну кількість законодавчих актів у сфері нацбезпеки та внесено ряд суттєвих доповнень до основоположних ЗУ «Про оборону України» [70] та «Про ЗСУ» [71], а також оновлено положення ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [72].

Таблиця 2.3 – Основні зміни у законодавстві України у сфері нацбезпеки у відповідності до стандартів НАТО [72]

Подія	Характеристика
1	2
врегульовано й використання терміну «запровадження стандарту НАТО» (стандарту у сфері оборони держави-члена НАТО)	комплекс заходів, що включає вивчення та прийняття рішення про застосування у секторі безпеки й оборони положень (норм, вимог) стандарту НАТО (стандарту у сфері оборони держави-члена НАТО), прийняття до прямого застосування або розроблення на основі стандарту НАТО (стандарту у сфері оборони держави-члена НАТО) відповідного акта законодавства чи документа з військової стандартизації (внесення відповідних змін та/чи доповнень до чинних документів), надання йому чинності в установленому порядку, застосування розробленого документа в діяльності складових сектору безпеки і оборони України

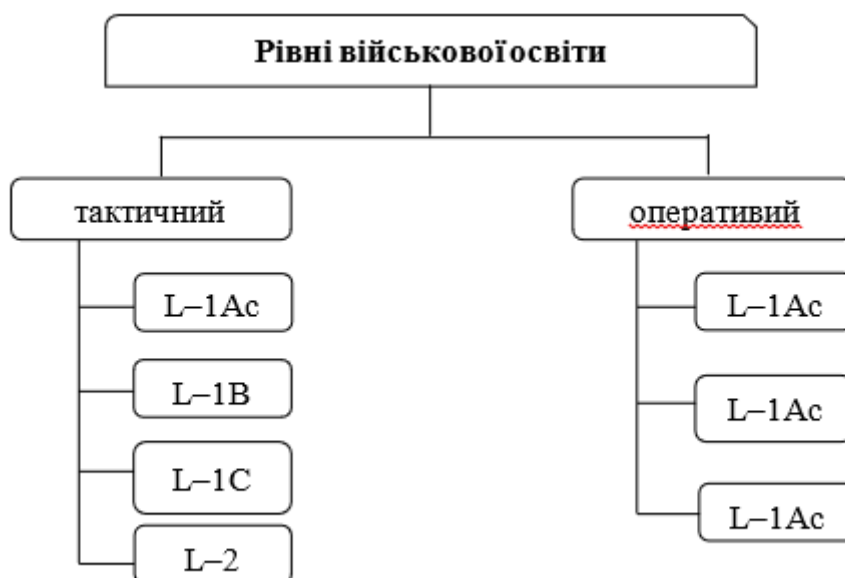
Подія	Характеристика
1	2
<p>наприкінці листопада 2019 р. Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання військового обов'язку та проходження військової служби»</p>	<p>наближення ЗСУ до стандартів НАТО (впровадження нових військових звань сержантського і старшинського складу ЗСУ, еквівалентних NATO Code згідно із STNAG 2116), шляхом внесення змін до статутів ЗСУ і низки законів, що регулюють порядок виконання військового обов'язку громадянами («Про військовий обов'язок і військову службу», «Про військову службу правопорядку у Збройних силах України»). Відтепер у ЗСУ скасовуються військові звання «прапорщик, старший прапорщик» (мічман, старший мічман) і запроваджено нові звання «рекрут», «штаб-сержант» (штаб-старшина), «майстер-сержант» і «головний майстер-сержант» (корабельні – «старший майстер-старшина», «головний майстер-старшина»). Передбачається поділ сержантського та старшинського складу на молодший і старший склади. Закон сприятиме підвищенню ролі сержантського і старшинського складу ЗСУ в навчанні та вихованні особового складу та в підготовці й виконанні завдань за призначенням, створенню додаткових мотиваційних чинників для проходження громадянами України військової служби за контрактом та переходу ЗСУ на професійну основу, за західноєвропейським зразком.</p>
<p>Комплектування ЗСУ військовослужбовцями за контрактом наближене до комплектування у арміях країн-членів НАТО</p>	<p>військові комісаріати переформовані в територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. У кожному з таких центрів діє підрозділ рекрутингу та комплектування з інструкторами з відбору на військову службу за контрактом. Програми професійної військової освіти сержантського та офіцерського складу ЗСУ (L1–L4) сформовані відповідно до принципів та методології НАТО. До прикладу, такі курси передбачають вивчення процедур підготовки та прийняття оперативних (Joint Operational Planning Process) та тактичних (Military Decision Making Process) рішень за стандартами НАТО. За допомогою країн-членів Альянсу створено кістяк сержантського корпусу – основи Збройних Сил та сил оборони. Триває активна підготовка молодших командирів – майбутніх військових лідерів. У видах ЗСУ створено центри підготовки сержантського складу</p>
<p>У січні 2020 р. Генеральний штаб ЗСУ оприлюднив Візію розвитку ЗСУ на найближчі 10 років та в подальшому</p>	<p>спрямована на побудову ЗСУ за принципами НАТО, з метою досягнення критеріїв членства в Альянсі та спроможності брати участь в багатонаціональних операціях з підтримання миру й безпеки [14]. Документ дає бачення реформ із метою максимального структурного наближення ЗСУ до збройних сил країн НАТО. Документом пропонується змінити структуру управління, межі оперативних командувань, усі загальновійськові бригади будуть у стані постійної готовності, авіаційні бригади переформують у полки, полки спецпризначення – у центри тощо</p>

Отже, проведені владою реформування у сфері обороноздатності внесли ряд суттєвих перетворень в українській армії задля єдиної стандартизації армії. У цілому станом на 2022 рік серед національних та військових документів з

урахуванням стандартизації було розроблено 16 документів, що стосуються медичного забезпечення відповідної сфери, та 2 – з морально-психологічного [73].

Важливі перетворення відбулися в системі підготовки військового персоналу, як прийняті в державах-членах НАТО. Дана підготовка ґрунтується на принципі «освіта впродовж усієї військової кар'єри» відповідно до стандарту НАТО «Освіта і підготовка». Завдяки впровадженню даних принципів та стандартів сучасна підготовка офіцерів в системі вищої військової освіти надає можливість здобувати професійні компетентності при виконанні своїх обов'язків як у мирний час, так і у воєнний час, коли потрібно оперативно та динамічно приймати рішення, реалізовувати свої професійні та творчі здібності у службовій діяльності [74].

Відповідно за зазначених стандартів здобуття військової освіти здійснюється на тактичному рівні та на оперативному рівні [74] (рис. 2.7):

тактичний рівень військової освіти: L-1A – базовий курс професійної військової освіти; L-1B – фаховий курс професійної військової освіти; L-1C – командний курс професійної військової освіти; L-2 – командно-штабний курс за видовою належністю;
 оперативний рівень військової освіти: L-3 – підготовка офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня;
 L-4 – підготовка вищого керівного складу стратегічного рівня;
 L-5 – курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики.

Рис. 2.1 – Рівні військової освіти [74]

Важливим етапом реформування стало прийняття у 2021 році Стратегії воєнної безпеки України [75], в якій відповідно до Державної програми розвитку ЗСУ відбулися перетворення в системі управління української армії на основі принципів і стандартів НАТО з переведенням органів військового управління ЗСУ на структуру штабів блоку НАТО - J- структуру (рис. 2.8) [75].

Структура органів управління поділяються на дев'ять J-структур	J-1 – питання персоналу;
	J-2 – розвідка;
	J-3 – оперативна діяльність;
	J-4 – логістика;
	J-5 – оборонне планування;
	J-6 – зв'язок та інформаційні системи;
	J-7 – підготовка військ;
	J-8 – ресурси і фінанси;
	J-9 – цивільно- військово співробітництво

Рис. 2.8 - Структура органів управління [75]

Вищезазначена структура органів управління ЗС є обов'язковою для усіх країн-партнерів Альянсу. Крім того, у ЗСУ відбувається впровадження компонентів натовської системи бойового управління, зв'язку, розвідки і спостереження. А Головний ситуаційний центр наразі обробляє великі масиви даних, отриманих з усіх державних та недержавних баз даних (супутників тощо).

Сама ж Стратегія воєнної безпеки України [76] відповідає принципам НАТО та має за мету створити всеохоплюючу систему оборони країни (рис. 2.9):

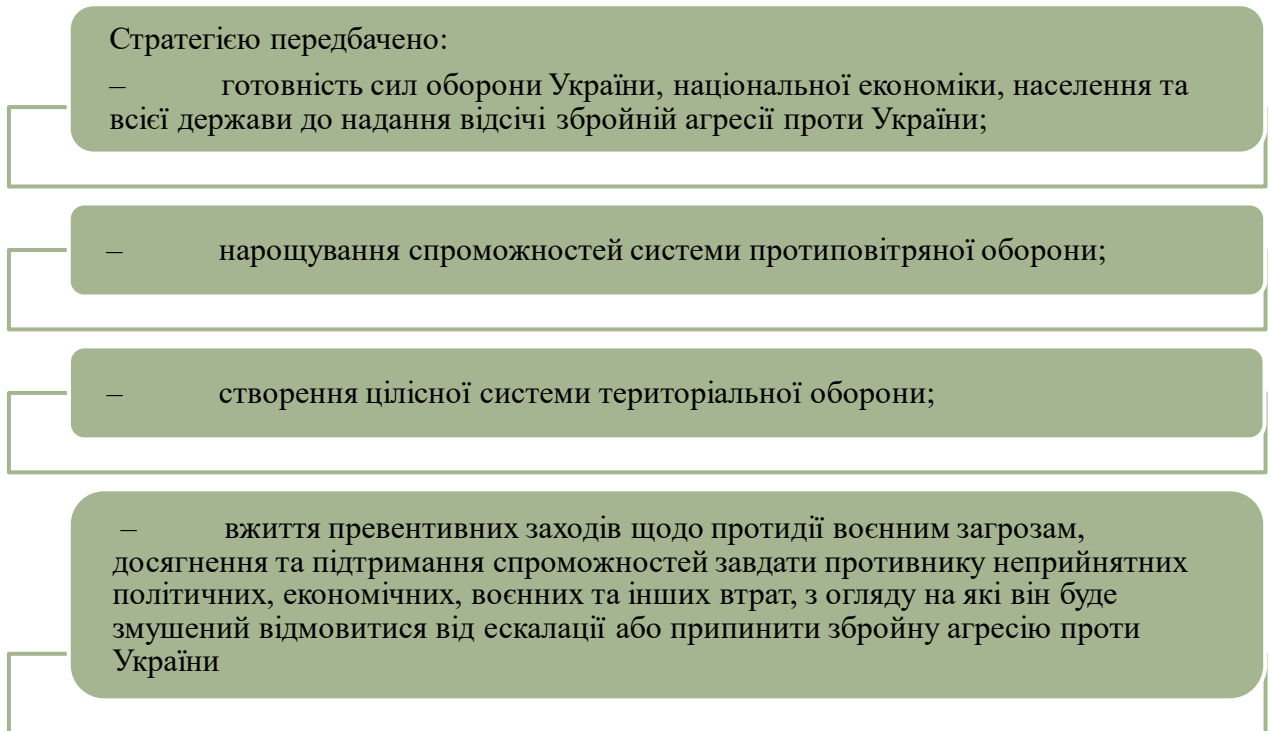

Рис. 2.9 – Положення Стратегії [76]

Так, у 2022 р. було запроваджено 255 стандартів та керівних документів НАТО шляхом розробки 277 національних нормативних документів, що складає 21% стандартів Північноатлантичного альянсу [77]. Дані документи спрямовані на реформування оперативної (логістика, морально-психологічне забезпечення), матеріальної (вимоги до обладнання та техніки, речове забезпечення) та адміністративної (військовий зв'язок та інформаційні системи тощо) сфер.

Також на основі керівних документів НАТО:

- розроблено 13 настанов і доктрин щодо підготовки і застосування ЗСУ та інших складових сил оборони;
- розроблено та введено в дію п'ятдесят нових бойових статутів видів, окремих родів військ (сил) з підготовки та застосування ЗСУ та інших складових сил оборони України.

У табл. 2.4 наведено розподіл національних документів, розроблених з урахуванням положень документів НАТО, за функціональними сферами [78].

Таблиця 2.4 - Розподіл національних нормативних документів України, розроблених відповідно до положень документів НАТО [78]

№ з/п	Назва функціональної ознаки	Кількість національних документів
<i>Оперативна сфера</i>		
1.	Військова поліція	3
2.	Військовий зв'язок та інформаційні системи	8
3.	Водолазна діяльність	3
4.	Воєнна політика, безпека та стратегічне планування	4
5.	Воєнна розвідка	11
6.	Гідрометеорологічне забезпечення	3
7.	Екологічна безпека та захист довкілля	3
8.	Застосування ВМС ЗС України	17
9.	Застосування ПС ЗС України	20
10.	Застосування СВ ЗС України	11
11.	Застосування Сил спеціальних операцій ЗС України	3
12.	Інженерне забезпечення	4
13.	Інформаційні та психологічні операції	4
14.	Логістика	4
15.	Медичне забезпечення	14
16.	Миротворча діяльність	3
17.	Морально-психологічне забезпечення	2
18.	Оперативне управління (штабні процедури)	10
19.	Радіоелектронна боротьба	1
20.	Топографічне і навігаційне забезпечення	10

Продовження табл. 2.4

21.	Хімічний, біологічний, радіаційний та ядерний захист	8
22.	Цивільно-військове співробітництво	3
23.	Кінологічне забезпечення	2
Усього		151
<i>Матеріальна сфера</i>		
1.	Вимоги до обладнання, озброєння, військової і спеціальної техніки	34
2.	Військовий зв'язок та інформаційні системи	8
3.	Державне гарантування якості	7
4.	Кодифікація	8
5.	Оцінювання та випробування озброєння, військової і спеціальної техніки	32
6.	Речове забезпечення	12
7.	Розроблення, поставлення на виробництво та прийняття на озброєння зразків озброєння, військової і спеціальної техніки	2
Усього		103
<i>Адміністративна сфера</i>		
1.	Військова освіта	1
2.	Військовий зв'язок та інформаційні системи	7
3.	Гендерні питання	2
4.	Кадровий менеджмент	1
5.	Лінгвістичне забезпечення	4
6.	Стандартизація	5
7.	Стратегічні комунікації	1
8.	Фінансове забезпечення	2
Усього		23
Усього		277

За даними ретроспективного аналізу динаміки за останні 5 років процесів військової стандартизації, можна зробити такі висновки [78]:

1. З 2016 року по 2022 рік було запроваджено 255 стандартів НАТО, що

на 190 стандартів більше початкового року.

2. На основі цих положень розроблено 277 національних та військових нормативно-законодавчих документів

3. вже 52 стандарти ухвалені та будуть запроваджені протягом 2022-2025 років.

4. у 2023 році в секторі безпеки й оборони сплановано:

а) запровадити 176 стандартів НАТО;

б) доопрацювати 165 стандартів НАТО з метою прийняття рішення про доцільність їх запровадження, з яких до листопада 2022 року – 114; до листопада 2023 року – 51 [78].

Таким чином, вже на кінець 2023 року в ЗСУ та інших військових підрозділах сектору безпеки і оборони України запроваджено 583 документи НАТО, що складає близько 48 % від їх загальної кількості. При цьому, українська влада не зупиняється на досягнутому і регулярно здійснює комплексний огляд сектору нацбезпеки та оборони України, на основі чого розробляються концептуальні документи в зазначеному секторі. При проведенні такого огляду також враховуються результати опитування щодо загроз нацбезпеці України, проведеного Національним інститутом стратегічних досліджень. Зокрема, серед останні досліджень – опитування у квітні-травні 2023 року, яке пройшли 50 зовнішніх експертів - представників освітніх, дослідницьких, громадських організацій, науковці України (дод. А).

За допомогою методу Delphi, що полягає в структурованій комунікації певної групи експертів, які за допомогою інтуїтивно-логічного аналізу підходять до аналізу проблеми.

Оцінки піддалися такі ризики, як:

- ефективність влади;
- стійкість влади;
- прояви корупції;
- демографічні втрати та втрати людського капіталу;
- наявність впливу РФ на інформаційні ресурси тощо.

У таблиці 2.5 наведено перелік та значення за результатами опитування конкретних загроз нацбезпеці України.

Таблиця 2.5 – Результати опитування експертів щодо загроз нацбезпеці України

Етап	Загрози
1	2
Під час воєнного стану	<ul style="list-style-type: none"> • 3,69/3,1* – корупційні скандали у Міністерстві оборони; • 3,67/3,71 – наявність інструментів російського впливу; • 3,56/4,00 – корупційні скандали; • 3,56/2,49 – проблеми із матеріальним забезпеченням Сил оборони; • 3,09/3,38 – конфлікти на церковно-релігійному ґрунті; • 2,87/3,73 – монополізація інформаційного простору; • 2,84/3,38 – кадрові призначення, що не схвалює суспільство.
Під час відбудови:	<ul style="list-style-type: none"> • 4,00/4,27 – корупційні скандали; • 3,91/4,11 – проблеми з соціальною реінтеграцією ветеранів війни; • 3,91/4,00 – соціальне невдоволення внаслідок підвищення цін, комунальних тарифів, заборгованостей із виплат тощо; • 3,82/3,84 – монополізація інформаційного простору; • 3,78/3,89 – неправомірні судові рішення (судова недобросовісність); • 3,64/4,09 – кадрові призначення, що не схвалює суспільство; • 3,51/3,98 – використання політиками проблем ветеранів у внутрішньополітичній боротьбі; • 3,47/4,00 – застосування політичними силами популістських гасел

Примітка: Дестабілізаційний потенціал / ймовірність; середнє значення експертних оцінок; шкала від «0» (мінімальний рівень) до «5» (максимальний)

Таким чином, за результатами опитування можна зробити висновки про те, що під час воєнного стану найвищу ймовірність загрози становить неефективна система державного управління та політичні процеси. Тому дестабілізаційний потенціал можливих внутрішньополітичних загроз у цей час знаходиться на середньому рівні – 2,94. Найбільші ризики стосуються саме виникнення загроз у сфері військової безпеки – 3,36 за даними результатів опитування. При цьому, прогнозовано зросте ймовірність настання усіх видів загроз за часів відбудови держави у різних сферах (соціально-економічна -3,71; взаємодія влади та суспільства – 3,55, система державного управління – 3,54, суспільні процеси й явища – 3,14).

2.3 Шляхи підвищення рівня національної безпеки України шляхом реформування сектору безпеки й оборони

З огляду на проведений аналіз загроз нацбезпеці та необхідності подальшої стандартизації нормативних документів України до вимог НАТО та ЄС, Україна продовжує працювати над проведенням реформ в оборонному секторі, реформування апарату державного управління та інших сфер безпосереднього впливу на нацбезпеку України. Так, на нашу думку, основним завданням сучасної державної політики у сфері обороноздатності країни повинно бути впровадження відповідних стандартів якості при виробництві вітчизняної продукції оборонного призначення, розвиток українського оборонно-промислового комплексу. Це надасть змогу Україні виробляти власну зброю для оборони своєї території, тим паче, що в державі є всі можливості, адже в країні достатньо власних наукових розробок в сферах ракетно-, авіа-, бронетанкобудування, достатньо високий рівень науково-технічного потенціалу (рис. 2.11):

Галузі оборонно-промислового комплексу України, які у співпраці з профільними	– бронетехніка: Харківське конструкторське бюро машинобудування і Завод ім. В.О. Малишева бронетанкової техніки – танки «Оплот», «Булат», бронетранспортери БТР-3 і БТР-4; «АвтоКрАЗ» і «Богдан Моторс» – колісні бронемашини «Козак-2», «Кугуар», «Спартан», «Тритон», «Барс-3»;
науково-дослідними установами розпочали розробку	– авіаційна техніка: Державне підприємство «Антонов» – літаки спеціального призначення Ан-3СХ, Ан-32П, Ан-74МП; АТ «Мотор Січ» – ремонт, модернізація, переобладнання вертольотів Мі-8, Мі17, Мі-24, Мі-2, Мі-8Т;
окремих нових та модернізацію існуючих зразків озброєння	– ракетна техніка: Державне конструкторське бюро «Луч» – переносні протитанкові ракетні комплекси «Скіф», перевізні протитанкові комплекси
	«Бар'єр», вертолітні ПТРК «Бар'єр-В» і «Альта», легкі переносні ракетні комплекси «Корсар», протитанкові керовані ракети «Стугна» і Falarick 105, комплекс керованого мінометного озброєння, керовані ракети ближнього повітряного бою класу «повітря–повітря».

Рис. 2.11 – Модернізація галузей оборонно-промислового комплексу України

Велику роль при цьому має розвиток фундаментальних і прикладних досліджень у зазначених секторах, а також двостороння співпраця з НАТО та ЄС щодо спільного виробництва озброєння та військової техніки.

При цьому, реалізації такого заходу заважає корупція в усіх секторах, і нажаль, також в державному секторі.

Тож наступним кроком запропоновано широкий перелік заходів у сфері здійснення антикорупційної боротьби в Україні (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Перелік заходів щодо протидії та попередження корупції

Зміст	Характеристика
1	2
1.Формування та впровадження дієвого законодавства	щодо протидії корупції та впровадження системи заходів щодо унеможливлення надлишкової інтеграції апарату державного управління та бізнес- структур, а також повного унеможливлення поєднання апарату державного управління з кримінальними структурами
2.Впровадження більш жорсткого антикорупційного законодавства	посилення покарання за розкрадання бюджетних коштів
3.Проведення прозорої судової реформи, реформи прокуратури	із залученням незалежних експертів зі сторони громадянського суспільства, які б мали можливість контролювати ці процеси
4.Впровадження системи демократичного прозорого цивільного контролю	об'єктивне і прозоре розслідування фактів порушення
5.Активне залучення ЗМІ і громадських організацій	до запобігання і протидії корупції та зловживання службовим становищем
6.Забезпечення доступу представників країн-донорів до контролю за використанням допомоги	звітування за використані кошти, проведення аудиту та залучення представників громадськості до контролю за процесом використання й розподілу допомоги (без права оприлюднення подробиць на період дії воєнного стану)
7.Відновлення обов'язкового декларування доходів	топ-чиновниками і державними службовцями; запровадження декларування витрат

Таким чином, перш за все потрібно навести лад в державному секторі, підвищити вимоги до державних службовців, збільшити їхню відповідальність за правопорушення та зловживання посадовими повноваженнями тощо. Це дозволить попередити можливі загрози, які впливають на нацбезпеку держави, адже від якісної роботи органів публічної влади залежить готовність держави до швидкого реагування (рис. 2.12):

У сфері підвищення управлінської якості експерти запропонували такі заходи:	- підвищення вимог до професійного рівня держслужбовців;
	- посилення ролі громадських рад при вищих органах державного управління, структур громадянського суспільства, конкурсних комісій, ЗМІ у процесах кадрових призначень у вищі органи державної влади;
	- встановлення більш жорсткої відповідальності за рішення, які завдали шкоди державі;
	- повернення максимально можливого доступу до інформації та механізмів громадської участі, залучення зацікавлених сторін до розробки політик; відновлення повноцінного формату публічної політики, характерного для демократичних держав (винятки, зумовлені війною, мають обґрунтовуватися і стосуватися лише визначеного вузького кола питань національної безпеки;
	- впровадження політики відновлення з опорою на механізми децентралізації та залучення громад до розробки стратегій відновлення; сприяти залученню міжнародної допомоги для відновлення й розвитку громад, особливо з акцентом на посилення спроможності громад, які не мають сильних вихідних позицій та ефективних управлінських кадрів;
	- налагодження двосторонньої комунікації між центральною та місцевою владою на принципах субсидіарності, розвиток зв'язку між центральним урядом та асоціаціями міст і громад;
	- реформування системи державного управління з оптимізацією структури, посиленням кадрового забезпечення, поліпшенням координації діяльності між різними органами державної влади;
- діджиталізація процесів і синхронізація баз даних та заходів між різними відомствами та департаментами, зменшення дублювання й неузгодженості процедур.	

Рис. 2.12 – Заходи по підвищенню якості ДУ у сфері нацбезпеки [50]

Важливо зосередити увагу на прозорості процесу прийняття рішень в секторі оборони країни, що є обов'язковим принципом НАТО. Для цього рекомендується створити відповідні комітети у сфері оборони із залученням представників МОУ, Генштабу, ЗСУ тощо, що у свою чергу сприятиме ефективній реалізації ДП у сфері забезпечення обороноздатності та нацбезпеки країни.

Таким чином, задля ефективного управління нацбезпекою України на сьогодні важливо здійснити ряд заходів, направлених на відновлення законодавства, приведення його у відповідність до стандартів країн-партнерів, які допомагають у вирішенні військових питань; забезпечення якісного державного управління та складу органів держвлади, відповідальних за сектори оборони держави; розвиток оборонно-промислового комплексу із залученням фінансових ресурсів та зменшення проявів корупції.

ВИСНОВОК

Обрана тема дослідження є як ніколи актуальною для України, адже саме сьогодні потрібно зосередити всі зусилля на забезпеченні нацбезпеки держави, суспільства, здійснювати ефективне управління сектором оборони, забезпечити відповідність стандартам якості, які прийняті в усьому світі.

Реформування потребують усі сфери, які стосуються нацбезпеки країни. Перш за все, на законодавчому рівні потрібно привести у відповідність понятійно-категоріальний апарат, який залишився ще з радянських часів. Сьогодні, коли Україна швидкими темпами прямує до вступу в НАТО та ЄС, важливо внести корективи в нормативно-правові акти та прийняти нові, які відповідають міжнародним нормам.

У першому розділі роботи досліджено сутність таких понять, як «безпека держави», «нацбезпека держави» та «державна політика у сфері нацбезпеки» тощо. Визначено, що публічне управління направлене на розробку та реалізацію держполітики у сфері нацбезпеки із висвітленням ефективної політики держави відповідно до стратегій, програм, доктрин та концепцій за усіма сферами, які здійснюють вплив на забезпечення нацбезпеки усіх видів: економічної, соціальної, політичної, інформаційної тощо; та приведення норма українського військового законодавства до міжнародних стандартів.

У роботі також розглянуто, яким чином змінювалося військове законодавство України, починаючи з 2014 року і до сьогодні під впливом євроатлантичної інтеграції та наростання існуючих загроз.

Логічно було проаналізувати досвід зарубіжних країн, таких як Польща та Хорватія щодо формування ефективної державної політики нацбезпеки із вступом до НАТО. Ураховуючи цей досвід, який на сьогодні є одним із найбільш показових у сенсі готовності країн Північноатлантичного альянсу до спільної роботи та протистоянню військовій агресії та з огляду географічного розташування зазначених країн, можна використати напрацьовані практики для реалізації військової стратегії України щодо вступу в НАТО.

В аналітичній частині проведено моніторинг державного управління у сфері співробітництва України в контексті національної безпеки та визначено, що українська влада за останні роки привнесла ряд змін до законодавства, що регулює сферу обороноздатності країни. По-перше, проводиться військова стандартизація з відповідною підготовкою військових за методиками зарубіжних країн. Таким чином, ЗСУ наблизилося до стандартів НАТО із впровадженням відповідних військових звань, із відповідним навчанням військового складу тощо. Здійснено зміни в комплектуванні та структурі управління ЗСУ, переформовано військові комісаріати в територіальні центри комплектування та соціальної підтримки тощо.

Однак, шлях євроінтеграції та покращення управління національною безпекою України є досить довгим, адже наразі існує ряд проблем, вирішення яких потребує часу, фінансів, нового сприйняття. В умовах війни важливо продовжувати реформування у сфері законодавства, що регулює питання національної безпеки країни, а також розвивати оборонно-промисловий комплекс країни для виготовлення власної зброї та оборонної техніки. А це, у свою чергу, потребує змін в держуправлінні, розробці заходів протидії корупції і особливо серед чиновників та держслужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
2. Власюк О.С., Кононенко С. В. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни : монографія. Київ: НІСД, 2017. 304 с.
3. Полторак С. Т. Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. Наука і оборона. 2018. Вип. 2. С. 3–10.
4. Cherviakova O. V., Mekheda V. D. Violations of the laws or customs of war under military law: comparative analysis of international and internal legislation of Ukraine. Проблеми законності. 2021. Вип. 152. С. 8–18.
5. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту: монографія / А. Павліковський, В. Фролов, Ф. Саганюк, В. Павленко та ін.; за ред. А. Сиротенка. Київ: НУОУ, 2020. 306 с.
6. Аристотель. Политика. Сочинения: в 4-х т. Т. 4. М., 1984. С. 108.
7. Платон. Государство // Собр. соч. Т. 3. М., 1994. 311 с.
8. Локк Д. Два трактата о правлении [Текст] // Локк Д. Сочинения в 3-х т. Т. 3. / Пер. М.: Мысль, 1988. 235 с.
9. Кант И. К вечному миру. Соч. в 6-ти томах. Т. 6. М., 1966. С. 257 – 311.
10. Серьогіна Н.О. Теоретико-методологічний аналіз співвідношення понять «національна безпека», «державна безпека» та «продуктивна зайнятість». Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2020. № 5. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2020-5-5994>.
11. Настюк В.Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків. 16 квітня 2015 р. Харків. 2015. С. 56–58.
12. Левицька М.Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України : автореф. дис. ...

канд. юрид. наук : 12.00.01. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2002. 17 с.

13. Ліпкан В.А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ. 2009. 631 с.

14. Чупрій Л. Політика національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері: концептуально-інституційний аналіз. Київ : ФОП Кожуховський І.І. 2015. 508 с.

15. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

16. Вовк О.О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої безпеки. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 43–48.

17. Настюк В.Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків. 16 квітня 2015 р. Харків. 2015. С. 56–58.

18. Пилипчук В.Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». Стратегічна панорама. 2006. № 2. С. 17–20.

19. Янчук А.О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України у сучасних умовах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2016. Випуск. 1. С. 342–355.

20. Гордієнко С.Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека». Стратегічна панорама. 2003. № 2. С. 114–120.

21. Баюк М.І. Гуманітарний складник політики державної безпеки: поняття, принципи. Університетські наукові записки. 2018. № 65. С. 186–199. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1749.pdf>.

22. Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 9. С. 160–164. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/9/27.pdf>.

23. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових понять. *Правова інформатика*. 2012. № 4(36). С. 69–75. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/12kifisp.pdf>.

24. Гордієнко С.Г. Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки : матеріали наук.-практ. конференції. Київ. 9 черв. 2004 р. Київ : Вид-во НА СБ України. 2004. С. 70–73.

25. Бельська Т.В. Співвідношення понять «державна політика» та «державне управління». URL.: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-2/doc/1/03.pdf>.

26. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / состав.: Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П. Сытника. К.: НАДУ, 2012. 496 с.

27. Серьогіна Н.О. Теоретико-методологічний аналіз співвідношення понять «національна безпека», «державна безпека» та «продуктивна зайнятість». Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2020. № 5. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2020-5-5994>.

28. Адамовська В. С., Артамовнова В.С. Нормативно-правове реформування публічного управління та адміністрування щодо забезпечення національної безпеки України. Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ : зб. тез доп. І Всеукр. наук.-практ. конфза міжнар. участю. (31 травня 2024 р.). Івано-Франківськ, 2024. С. 75-79.

29. Конституція України: Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР (в редакції від 01.01.2020 р. №27-ІХ). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

30. Впровадження стандартів та інших керівних документів НАТО. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzhennya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html>

31. ЗУ «Про державну таємницю» 3855-XII
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
32. file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%B0/Downloads/287781-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-664149-1-10-20230920.pdf
33. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України». Документ 2091-VIII, перша редакція. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2091-19/ed20170608#Text>.
34. Кримінальний кодекс України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
35. ЗУ «Про Службу безпеки України»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
36. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.108.
37. ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
38. ЗУ «Про внесення змін до Закону України "Про інформацію"»
 [https:// ЗУ «Про доступ до публічної інформації»
 [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text]zakon.rada.gov.ua/laws/show/2938-17#Text]
39. ЗУ «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text>
40. Указ Президента «Питання Служби безпеки України»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1860/2005#Text>
41. <https://www.president.gov.ua/documents/2192024-50345>
42. Знак В. Свобода і рівність України в НАТО. Україна–Європа– Світ = Ukraine–Europe–World : міжнародний збірник наукових праць. Сер. Історія,

міжнародні відносини. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. Вип. 24. С. 118–133.

43. Військове право: підручник / За ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної. Київ : Правова єдність, 2019. 648 с.

44. The Armed Forces Roles and responsibilities in good security sector governance
URL:https://www.files.ethz.ch/isn/195684/DCAF_BG_10_The%20Armed%20Forces.1.1%205-1.pdf

45. Впровадження стандартів та інших керівних документів НАТО.
URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzheniya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html>

46. Мукосий С. О внедрении стандартов НАТО. Defence UA. URL: <https://old.defence-ua.com/index.php/statti/296-sergej-mukosij-segodnyaministerstvo-oborony-yavlyaetsya-lokomotivom-sredi-vsekh-organov-vlasti-povnedreniyu-standartov-nato>

47. Слюсар В. И. Концепция межвидовых стандартов НАТО. Новітні технології – для захисту повітряного простору : тези доповідей 14-ї наукової конференції, м. Харків, 11-12 квітня 2018 р. Харків : ХНУПС, 2018. С. 46–47.

48. Слюсар В. І. Щодо стратегії формування системи систем стандартів НАТО. Проблеми координації воєнно-технічної та оборонно-промислової політики в Україні. Перспективи розвитку озброєння та військової техніки: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф, м. Київ, 11-12 жовтня 2017 р. Київ, 2017. С. 84–86.

49. Гетьманчук А., Фахурдінова М. Дискусійна записка, видана за підтримки Чорноморського трасту регіональної співпраці – проєкту Фонду Маршалла (США). Центр «Нова Європа». 2019. URL: neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/DP_Stand_NATO_ukr_inet.pdf

50. Стандарти НАТО: прогрес впровадження в Україні URL: <https://rpr.org.ua/news/standarty-nato-prohres-vprovadzhenia-v-ukraini>

51. Романенко Є. О. Реформування Збройних сил України за стандартами НАТО. Публічне урядування. 2016. № 3. С. 142–150.
52. Возняк С.М., Іващенко А.М., Пеньковський В.І. Політика стандартизації Північноатлантичного Альянсу. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. № 2(57). 2016. Київ. 2016. С. 74-79.
53. Довідник НАТО. Управління інформації та преси НАТО – 1110. Brussels, Belgium : NATO Public Diplomacy Division, 2006. 386 с.
54. Резнікова О.О. Забезпечення стійкості держави і суспільства до терористичної загрози в Україні та світі // Стратегічні пріоритети.–2017. –№ 3 (44). –С. 23-24.
55. Північноатлантичний договір: міжнародний документ / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/950_008
56. Розширення НАТО і політика відкритих дверей. Бюлетень НАТО. Червень 2016 року. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160705_1607-factsheet-enlargement-uk.pdf
57. Садовський М. С. Проблеми впровадження стандартів НАТО в функціонування Збройних Сил України. Системи управління, навігації та зв'язку. 2016. Вип. 1. С. 38-42.
58. Проблеми впровадження стандартів НАТО в функціонування збройних сил України URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/suntz_2016_1_12.pdf
59. Program Integracji z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego i Modernizacji Sił Zbrojnych RP na lata 1998–2012. Polska Zbrojna. 1998. № 24. S. 19–34.

60. Ліпкевич С. Я. Військове будівництво Республіки Польща на шляху інтеграції в НАТО. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2006. №572. С. 193–199.

61. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie ratyfikacji przez Polskę Traktatu Północnoatlantyckiego. Warszawa, 17 lutego 1999 r. Zbiór dokumentów. 1999. № 1–2.

62. Dowództwo Operacyjne RSZ. Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/sily-zbrojne/wojsko-polskie/dowodztwo-operacyjnersz-102698/>.

63. Клочко О.А. Аналіз досвіду державного співробітництва Польщі у сфері національної безпеки. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2021. №4. С.74–80.

64. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. Republika Hrvatska i NATO. URL: [//www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/hrvatska-i-nato/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/hrvatska-i-nato/)

65. Čehulić R., Lovrić D., Vukadinović L. NATO u međunarodnim odnosima. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2006.

66. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.; Дніпропетровськ : НАДУ. 2012. Т. 1. 564 с.

67. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Нижник Н. Р., Олуйка В. М. Львів : Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2002. 352 с.

68. NATO: changing gear on cyber defence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/cyberdefense-nato-security-role/EN/index.htm>

69. Стандарти НАТО: механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/02/12/standarti-nato-mehanizm-i-tempi-vprovadzheniya-adaptacziya-do-ukrainskih-realij/>

70. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12>

71. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934- ХІІ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.108.

72. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.108.

73. Інформаційний матеріал щодо запровадження стандартів та керівних документів НАТО. URL:
<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzhennya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html>

74. Інструкція з організації та проведення курсів професійної військової освіти (тимчасова). ВКП 7-00(01).01 : затверджено начальником Генерального штабу ЗСУ. 27 липня 2021 р. URL:
<https://nuou.org.ua/assets/documents/instruktsiia-kursiv-prof-osvity-211011.pdf>

75. Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року: Указ Президента України від 22 березня 2017 року №73/2017.
URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0017525-16#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0017525-16#Text)

76. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України № 121 від 25 березня 2021 р. URL:
<https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

77. Стандарти НАТО: механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/02/12/standarti-nato-mehanizm-i-tempi-vprovadzhennya-adaptacziya-do-ukrainskih-realij/>

78. Інформаційний матеріал щодо запровадження стандартів та керівних документів НАТО. URL:
<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzhennya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html>